

บทที่ 4

ชีวิตจริงหญิงสูงอายุ : ภาวะการถูกกดทับทางเพศ กับ การสร้างวิถีปลดปล่อยตนเอง

สาระของบทนี้ มุ่งสะท้อนถึงเรื่องชีวิตของหญิงสูงอายุ 4 คน ที่ได้บอกเล่าผ่านประสบการณ์จริงถึงชีวิตที่ถูกกดทับจากการให้คุณค่าของเพศที่แตกต่างกันระหว่างหญิงกับชาย จุดหลอหลอมวิถีคิดให้กล้าที่จะเปลี่ยนแปลงตนเอง และสร้างวิถีการดำเนินชีวิตแบบอย่างเพื่อปลดปล่อยตนเองให้อยู่ได้ท่ามกลางสังคมชายเป็นใหญ่

กรณีศึกษาที่ 1

ป้าม่วย : ลูกสาวคนโต ภาระกับความกล้าที่จะเป็นตัวของตัวเอง

ชีวิตครอบครัวก่อนแต่งงานของป้าม่วย ป้าม่วยเป็นลูกคนโตของครอบครัวคนจีน ในบรรดาพี่น้องทั้งหมด 7 คน เป็นผู้ชาย 4 คน ผู้หญิง 3 คน ครอบครัวมีรายได้จากการประกอบอาชีพขายอาหารพื้นเมือง จบการศึกษาระดับประถมศึกษาปีที่ 4 เพราะพ่อแม่ไม่ให้เรียนต่อ เนื่องจากมีลูกมาก และต้องเสียสละให้น้อง ป้าม่วยจึงเป็นหัวเรี่ยวหัวแรงหลักในการช่วยเหลือครอบครัว

จนกระทั่ง ก้าวสู่วัยแต่งงานเมื่ออายุ 32 ปี สภาพการใช้ชีวิตคู่ของป้าม่วย มิได้มีปัญหามากนัก เนื่องจากก่อนแต่งงานป้าม่วยมีการทำความเข้าใจในการใช้ชีวิตคู่กับสามี ดังคำบอกเล่าของป้าม่วย ว่า “ป้าคุยกับลุงโองว่ามีอะไรเราต้องคุยกัน ต้องปรึกษากันต้องคุยกันให้เข้าใจ. . .” โดยทั้งป้าม่วยและสามีใช้ชีวิตคู่แบบช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ยึดอาชีพค้าขายเป็นหลัก ป้าม่วยไม่มีลูก จึงขอลูกน้องชายคนสุดท้ายมาเลี้ยง 1 คน

ปัจจุบัน ครอบครัวของป้าม่วย อาศัยอยู่ 3 คน คือ ป้าม่วย สามี และน้องชาย ซึ่งน้องชายมีโรคประจำตัวและมีพฤติกรรมการดื่ม จึงดึงเข้ามาเพื่อดูแลและปรับพฤติกรรมการดื่ม ขณะนี้น้องชายเลิกเหล้า และเข้ามาเป็นแกนนำผู้ชายเลิกเหล้า ของศูนย์ประสานการช่วยเหลือผู้หญิงและเด็กชุมชนฟ้าใหม่ ซึ่งป้าม่วยเป็นแกนนำคนหนึ่งของศูนย์ฯ นอกจากนี้ยังทำงานพัฒนาชุมชนร่วมด้วย

ป้าม่วย (นามสมมติ) หญิงอายุ 63 ปี บอกเล่าเรื่องราวชีวิตของตนเองได้อย่างชัดเจนของครอบครัวคนจีน ที่มีการบอกสอนเรื่อง “ความเป็นหญิง ความเป็นชาย” เฉกเช่นครอบครัวคนจีนที่ให้ความสำคัญกับ “ลูกชาย” แต่ภาวะดังกล่าวมิได้เป็นกรอบกำหนดให้ป้าม่วยตกอยู่ภายใต้

สังคมชายเป็นใหญ่ เนื่องจากแม้เป็นครอบครัวคนจีน แต่ด้วยภาวะของวิถีการทำมาหากินที่ต้องช่วยเหลือซึ่งกันและกันทำให้ลูกผู้หญิงและลูกผู้ชายต้องช่วยกันทำงาน แต่ทั้งนี้ก็ยังมีการปฏิบัติสำหรับลูกผู้หญิงในครอบครัวคนจีนอยู่เช่นเดิม เล่าว่า

1.1 การเผชิญภาวะกดดันทางเพศ : การถูกกดทับจากความเป็นผู้หญิง

ถ้อยคำบอกสอน “ความเป็นหญิง ความเป็นชาย” ที่ป้าม่วยถูกบอกสอน

ป้าม่วย เป็นลูกคนโตของครอบครัวคนจีน ในบรรดาพี่น้องทั้งหมด 7 คน เป็นผู้ชาย 4 คน ผู้หญิง 3 คน ซึ่งชีวิตไม่ได้ต่างจากเด็กผู้หญิงคนอื่น ๆ ที่พ่อแม่มักบอกสอนถึง กรอบปฏิบัติสำหรับผู้หญิงที่เคร่งครัด

ถ้อยคำบอกสอนที่สร้างภาวะการถูกจำกัดพื้นที่ทางสังคม ให้เหลือเพียงพื้นที่ของบ้าน/ครอบครัว ว่า

“เป็นลูกผู้หญิงต้องอยู่บ้าน ห้ามออกนอกบ้านไปไหน ให้ทำงานบ้านทุกอย่าง ไม่ให้คบใคร...”

“เป็นลูกผู้หญิงต้องเรียบร้อย...ห้ามพูดมากเป็นต่อยหอย”

“...เราเกิดเป็นผู้หญิงไม่ควรแต่งตัวหรือหยา ต้องแต่งตัวให้ดี ๆ ไม่ควรเล่นกับผู้ชาย อย่าออกนอกบ้านตอนกลางคืน...”

“...เวลาออกเรือนไปต้องดูแลสามี ดูแลบ้าน”

ถ้อยคำบอกสอนเหล่านี้ ป้าม่วยได้ยินจนชินหู และคิดขัดแย้งอยู่ในใจเสมอมา โดยเฉพาะวัฒนธรรมจีนถือว่า “ผู้ชายเหนือกว่า”

ถ้อยคำบอกสอนที่ให้คุณค่าหญิงต่ำกว่าชาย ป้าม่วยเล่าว่า

“พ่อแม่สอนลูกผู้หญิงและลูกผู้ชายต่างกัน...ลูกชายไม่ต้องระวังมาก แต่ลูกผู้หญิงต้องระวังให้มาก คนจีนเขาถือว่า มีลูกผู้หญิงเหมือนมีส้วมหน้าบ้าน...”

เป็นถ้อยคำที่ทำให้ป้าม่วยเกิดการตั้งคำถามกลับ ว่า

“ทำไมต้องเปรียบเทียบเรากับส้วม...เทียบบอกว่า คนจีนโบราณเปรียบเทียบลูกผู้หญิงเป็นส้วม...เพราะผู้หญิงทำความเสียหายให้วงศ์ตระกูล เวลาคนโบราณผู้หญิงที่เที่ยวกับผู้ชายถือว่าไม่ดี”

คำกล่าวข้างต้นเป็นคำกล่าวที่ทำให้ป้าม่วยคิดกับตนเองเสมอว่า “ทำไมต้องเปรียบเทียบลูกผู้หญิงเป็นส้วม เพราะเราไม่ใช่ เราเป็นคนเหมือนผู้ชาย” ถ้อยคำนี้จึงเสมือนเป็น

จุดตอกย้ำและทำให้ป้าม่วยพยายามพิสูจน์และต่อสู้อย่างเงิบ ๆ ว่า “ป้าไม่ได้ทำอะไรเสียหาย ด้านซู้สาว ตอนป้าเป็นวัยรุ่นรู้สึกที่ตัวเองกระเด็นไปทางผู้ชายเสียด้วยซ้ำ...”

จึงกล่าวได้ว่า แม้ว่าถ้อยคำบอกสอนนั้น ไม่ได้เป็นกรอบปฏิบัติที่มีความเข้มข้น ในวิถีความเป็นอยู่ของครอบครัวป้าม่วยมากนัก ด้วยการทำมาหากินที่สมาชิกในครอบครัวต้องช่วยเหลือซึ่งกันและกัน แต่คำบอกสอนความเป็นหญิงเป็นชายก็มีผลต่อความรู้สึกและพฤติกรรมของป้าม่วย ดังเช่น

...ป้าม่วยยอมที่จะให้ห้อง ๆ เรียนหนังสือ ทั้งที่ตนอยากเรียน เพราะเป็นพี่คนโต และเคยบอกว่า “ลูกผู้หญิงไม่จำเป็นต้องเรียนมาก”...อีกหน่อยก็แต่งงานมีลูกมีผัว...

ภาวะการถูกกดทับ

ภาวะการถูกกดทับในความรู้สึกของป้าม่วยนั้น วิวังควบคู่กันไประหว่างความเป็นหญิงที่ยังคงต้องปฏิบัติตามกรอบที่พ่อแม่บอกสอน กับ ความเป็นหญิงที่ต้องการพิสูจน์และไม่ยอมรับว่าผู้หญิงด้อยกว่าผู้ชาย ดังที่ป้าม่วยสะท้อนคำที่พ่อว่า “...เทียบเปรียบลูกผู้หญิงเหมือนส้ม...เราต้องไม่ทำตัวให้เหมือนส้ม” ประกอบกับความเป็นลูกผู้หญิงคนโตของป้าม่วยทำให้ป้าม่วยต้องแขวนรับภาระของครอบครัว และขาดโอกาสบางอย่างไป จากคำบอกเล่าว่า

“ตอนเป็นสาว ตีปี 3 ต้องไปตลาดขายของ 11 โมง กลับบ้าน ซักผ้า แล้วเข้านอน... โดยมีหน้าที่ของความเป็นพี่คนโต ต้องดูแลน้อง ๆ...ตอนนั้นอายุประมาณ 19 ปี”

“ครอบครัวมีลูกเยอะ น้องเยอะ แม่บอกว่าอยากให้เรียน ป้าก็อยากเรียน เคยบอกว่าพวกเอ็งเรียนไปทำไม อีกไม่นานก็มีผัว ตอนนั้นรู้สึกเสียใจมาก เลยจบแค่ ป.4...ป้าบอกว่าถ้าไม่ให้ป้าเรียนแล้ว ก็ให้น้อง ๆ เรียนทุกคน...น้องจึงได้เรียนทุกคน”

ความโชคดียของป้าม่วยที่ทำให้แรงกดทับมีน้ำหนักไม่มาก แม้เป็นครอบครัวคนจีน แต่มีวิถีปฏิบัติระหว่างลูกผู้หญิงกับลูกผู้ชายไม่ต่างกันมากนัก เนื่องด้วยวิถีการทำมาหากินที่ต้องช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ดังที่ป้าม่วยกล่าวว่า

“ครอบครัวค่อนข้างเลี้ยงลูกผู้หญิง ลูกผู้ชาย ไม่ต่างกันมากนัก โชคดีที่เป็นครอบครัวที่ต้องช่วยกันทำมาหากิน แต่เราเป็นผู้หญิงก็ต้องปฏิบัติหน้าที่แบบผู้หญิง ซึ่งก็ไม่ต่างจากลูกผู้ชายมากนัก”

เราเป็นคนโต เป็นตัวแทนของพ่อแม่ดูแลน้อง ๆ น้อง ๆ ช่วยกันทำงาน จะแบ่งหน้าที่เมื่อก่อนขายแคบหมู ป้าเป็นคนไปตลาด น้องชายเป็นคนฆ่าแหละหนังหมู ป้าเป็นคนต้มแคบหมู น้องสาวอีกคนจะเป็นคนทำอาหารพื้นเมืองไปขายที่ตลาดอนุสาร ตอนนี้ เป็นพยาบาล ช่วยกับน้องอีกคน ช่วยกันภายในครอบครัว ส่วนน้องชายอีก 2 คน เรียนหนังสือ

จนกระทั่ง แรงกดดันที่มาจากอคติทางเพศของคนรอบข้าง เพิ่มน้ำหนักทับอกของ ป้าม่วย ซึ่งเป็นแรงกดดันที่ไม่ได้มาจากครอบครัว เมื่อป้าม่วยต้องแต่งงานเพื่อเพียงกลบคำครหา และอยากเอาชนะ ทั้งที่ตนเองไม่รักผู้ชายคนนั้น และไม่เคียดแค้นแต่งงาน เล่าว่า

... ตอนนั้น อายุประมาณ 32 ปี . . . ที่จริงไม่ได้ตั้งใจแต่งงาน อยากอยู่เป็นโสด . . . เพราะเราเห็นหลายคู่ ผู้หญิงต้องเป็นขี้ข้าผู้ชาย . . . ป้าเลยไม่ชอบ บางครอบครัวเอา ข้าวเอาน้ำมาให้สามีกิน สามียังบอกว่า เมียไม่ดี รีดผ้าให้ก็ยังไม่ดี ผู้ชายยังไม่ มีคนอื่นอีก ก็เลยคิดว่า จะอยู่เป็นโสดดีกว่า กแล้ว . . .

... จนกระทั่ง ลุงโอง (สามีป้าม่วย) ไปทำงานกับแม่เลี้ยงที่เชียงใหม่ด้วยกัน ป้า ทำงานออกหม้วนละ 30 ตัว ตื่นเข้ามาตี 3 ต้องไปตลาด ลุงโองเป็นคนชำแหละ ป้า เป็นคนหั่นเชียง ไม่ได้เป็นลูกจ้าง อยู่ด้วยกันไปขายหมู จนมาในช่วงเทศกาล สงกรานต์ น้ำมัน ไล่ ปอด ไม่ได้ขายป้าเลยเอามาทำอาหารให้เด็กไปขาย ลุงโองก็มา ช่วยทุกวัน ปากชาวบ้านเขานิพนธ์ว่า ป้าหลงเด็ก เพราะลุงโองอายุเด็กกว่า 15 ปี (ตอนนั้นลุงโองอายุ 17 ปี) ต้องดูแลเพราะเขาช่วยงานเรา . . . จนแม่เลี้ยงบอกว่า ไม่ เจียมตัวมีผิวหนุ่ม เตี้ยวอยู่กันแค่ 7 วัน มันจะถีบหัวส่ง ตรงนี้แหละ ป้าเลยอยากจะ เอาชนะ ป้าเลยให้พ่อแม่ลุงโองไปขอ เตี้ยก็เสียใจเหมือนกัน . . .

ภาวะแรงกดดันที่เคยป้าร้องอยู่ในหัวใจของลูกผู้หญิงอย่างป้าม่วย ประจักษ์ก็วันนี้ว่า “สังคมส่วนใหญ่ช่างมองผู้หญิงอย่างด้อยค่า และดูถูก . . . จะต้องเอาชนะให้ได้” ทำให้ป้าม่วย ตัดสินใจแต่งงาน เพื่อลบคำสบประมาท (ป้าม่วยกล่าว) แต่ความโชคดียของป้าม่วยเกิดขึ้นอีกครั้ง ด้วยความที่ป้าม่วยมีความชัดเจนในทัศนคติ ที่ฝังมาแต่เด็กว่า “ฉันจะไม่ยอมด้อยคุณค่ากว่าผู้ชาย แน่نون” ทำให้การแต่งงานครั้งนี้ เป็นการแต่งงานที่ป้าม่วยบอกว่า “เหมือนถูกหวยรางวัลที่ 1 เพราะถ้าโชคดีได้คนดีก็ดีไป ถ้าได้คนไม่ดี ชีวิตก็แย่ อยู่มา 30 ปี ไม่เคยทะเลาะกันเลย”

คำบอกเล่าจากสามี : ชีวิตที่เคียงข้างผู้หญิงแกร่ง

ลุงโอง สามีของป้าม่วย ชายวัยกลางคน อายุ 48 ปี สามีของหญิงวัย 63 ปีคนนี้ได้เล่า ให้ฟังถึงชีวิตที่อยู่กินร่วมกับภรรยา มา 30 ปีว่า

..ป้าม่วยเป็นคนดุดัน ปากร้ายแต่ใจดี ตอนที่แต่งงานลุงเพิ่งอายุ 18 ปี ป้าอายุ 33 แล้ว ลุงเห็นว่าป้าทำงานหนักที่เชียงใหม่ แกต้องทำแคบหมูคนเดียว วันละ 200 กว่า โด ไม่มีคนช่วย ลุงก็เลยเข้าไปช่วย ป้าแกก็มีน้ำใจ แบ่งกับข้าวให้กิน แบ่งน้ำมันให้ ลุงเข้าไปช่วยประจำเพราะเห็นใจ แต่คนอื่นไม่เข้าใจก็ทำให้ป้าเสียหาย ตัวลุงเอง คิดว่าเราเป็นคนทำให้เขาเดือดร้อนก็เลยให้พ่อ แม่ ไปสู้ขอแต่งงานตามประเพณี

เพื่อนก็แซวว่ามีเมียแก่ แต่ลุงคิดว่าเรื่องของกู ชีวิตกู กูมีความสุข ก็เลยไม่ได้สนใจอะไร...

นี่คือคำบอกเล่าถึงจุดเริ่มต้นชีวิตคู่ของสามี-ภรรยาซึ่งภรรยาซึ่งภรรยาอายุมากกว่าถึง 15 ปี และเมื่อถามถึงความรู้สึกหลังจากแต่งงานใช้ชีวิตคู่ร่วมกันแล้ว เสียงรอบข้างที่เข้ามากระทบ และภาพที่สังคมนองทำให้ลุงโง่งรู้สึกอย่างไร ลุงโง่งได้เล่าให้ฟังว่า

... ป้าก็เคยถามลุงเองว่า อายไหมที่มีเมียแก่ ลุงไม่เคยอายนะ เราใช้ชีวิตด้วยกันอย่างถูกต้องตามประเพณี แต่งงานออกหน้าออกตา ไม่ได้ทำอะไรผิดถึงป้าจะแก่กว่าแต่ก็ดูแลลุงดี ป้าเข้าใจดีญาติพี่น้องป้าก็ช่วยเหลือทุกคนถึงไม่มีเงินก็ไม่เคยทำให้ใครเดือดร้อน ลุงไม่เคยอายที่มีเมียแก่ ก็ไปไหนมาไหนด้วยกันตลอด ไม่ใช่เรื่องผิดเราเลยไม่ต้องอาย ผิดกับบางคนเสียลูกแย่งเมียเขามาถึงจะสวยจะสาวแค่ไหน แต่ก็ต้องอายเพราะทำผิด... ป้าแกก็เคยถามว่าถ้าป้าตายไปลุงจะเมียใหม่รีเปล่า ลุงก็ตอบว่าไม่เอา ก็จะไปอยู่กับลูกกับหลานไป...

เสียงสะท้อนจากลุงโง่งทำให้เห็นคุณค่าของผู้หญิงที่ไม่ได้ถูกผูกติดอยู่กับความสาว ความสวยอย่างที่สังคมส่วนใหญ่ให้คุณค่า จะเห็นได้จากคำถามที่บุคคลอื่นถามหรือลุงโง่งอ้างว่า “เพื่อนแซว” ถึงการมีภรรยาแก่กว่า เหล่านี้เป็นภาพสะท้อนจากสังคมหรือแม้กระทั่งจากตัวของป้าม่วยเองที่ถามสามีถึงความรู้สึกอับอายที่ต้องไปไหนมาไหนด้วยกันหรือไม่ แสดงชัดว่าตัวป้าม่วยก็ไม่ได้มั่นใจในภาพลักษณ์ของภรรยาที่แก่กว่าสามีเช่นกัน ยิ่งพอสูงอายุขึ้นภาพความแตกต่างของวัยยิ่งชัดเจนขึ้น ซึ่งป้าม่วยโชคดีที่ไม่ได้ติดอยู่ในกรอบของความคิดนี้ และตัวลุงโง่งเองก็ไม่ได้มีพฤติกรรมที่สร้างความลำบากใจให้กับป้าม่วยแต่อย่างใด

ป้าม่วยเล่าถึงวิธีการจัดการเพื่อไม่ให้ตนเองต้องเสี่ยงต่อการตกอยู่ในภาวะความรุนแรง หรือเป็นเช่นผู้หญิงคนอื่น ๆ ที่ถูกระทำ ว่า

“ป้าเคยบอกกับตัวเองว่า ถ้ามีสามีจะต้องอยู่ในโอวาทป้า ป้ากับลุงโง่งจึงมีการคุยกัน และหากมีอะไรเกิดขึ้นต้องคุยกันด้วย ต้องปรึกษากัน คุยกันให้เกิดความเข้าใจ”

แม้ชีวิตครอบครัวของป้าม่วยกับลุงโง่งสามีดำเนินไปอย่างมีความสุข แต่ทั้งนี้ป้าม่วยยังคงดำเนินบทบาทของภรรยาที่ต้องคอยปรนนิบัติสามีทุกอย่าง ตั้งแต่งานบ้านทุกอย่างจนถึงงานนอกบ้าน ในขณะที่สามีแม้ไม่เที่ยว ช่วยกันทำงานนอกบ้าน แต่ป้าม่วยมักไม่พอใจที่สามีมีพฤติกรรมดื่ม จนป้าม่วยคิดอยากเปลี่ยนแปลงภรรยาที่ต้องให้สามีร่วมรับผิดชอบบ้าง ดังคำบอกเล่าว่า

มีครั้งหนึ่งที่เธออยากลุกขึ้นมาต่อสู้เขา แต่เราทำไม่ได้เพราะเราเป็นผู้หญิง อยากปฏิบัติให้เขาทำงานแทนทุกอย่าง แต่มันเป็นไปไม่ได้เพราะเราเป็นผู้หญิง คือ การทำงานบ้านแทนเราบ้างบางครั้ง เราทำงานนอกบ้านมา ก็เหนื่อยมาก ๆ ต้องกลับมา

ทำกับข้าวอีก. . .ทุกวันต้องหุงหาอาหาร เตรียมเสื้อผ้า ซักเสื้อผ้า คือ ทำทุกอย่าง เลย
คิดอยากปฏิบัติให้ลูกโองช่วยงานบ้านบ้าง

แม้ว่า ป้าม่วยพยายามจัดการใช้ชีวิตคู่ไม่ให้เกิดการกระทบกระทั่งที่รุนแรง แต่สิ่งที่
ป้าม่วยยังคงหลีกเลี่ยงไม่ได้ คือ บทบาทความเป็นผู้หญิง ที่ป้าม่วยมักกล่าวว่า “. . .เราต้องทำงาน
บ้าน เพราะเราเป็นผู้หญิง. . .” ทำให้ ณ วันหนึ่ง ป้าม่วยจึงคิดปฏิบัติบทบาทความเป็นหญิง ความ
เป็นชาย ด้วยเหตุผลที่ว่า “. . .ผู้หญิงทำทั้งงานในบ้าน และงานนอกบ้าน ในขณะที่ผู้ชายทำเพียงงาน
นอกบ้าน. . .” เช่นนี้แล้วผู้หญิงจึงแบกภาระมากกว่า ซึ่งความคิดดังกล่าวเกิดขึ้นหลังจากป้าม่วยได้
เข้ามาร่วมกิจกรรมกับมูลนิธิเพื่อนหญิง ในเครือข่ายเล็กหลายติความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็ก
และได้ไปอบรมเรื่องมิติหญิงชาย ซึ่งได้สะท้อนให้เห็นถึงภาพความสัมพันธ์หญิงชายในระบอบชาย
เป็นใหญ่ ป้าม่วยได้นำแนวคิดดังกล่าวมาวิเคราะห์ความสัมพันธ์ภายในครอบครัวตัวเอง และคิด
ว่าต้องเริ่มเปลี่ยนแปลงจากครอบครัวของตนเองให้ได้ก่อน

ภาวะความกดดันที่ป้าม่วยพบเจอจากความเป็นผู้หญิง นั่นคือ

1. ความเป็นลูกผู้หญิงที่ต้องถูกจำกัดพื้นที่เพียงที่บ้านและครอบครัว
2. ความเป็นผู้หญิงที่ถูกกำหนดคุณค่าให้ด้อยค่าด้วยอคติทางเพศของสังคมที่ตีฉิ
นินทา ดังคำโบราณที่ว่า “ผู้หญิงที่คบผู้ชายที่เด็กกว่า เป็นผู้หญิงไม่ดี”
3. ความเป็นผู้หญิงที่ต้องรับภาระทั้งงานในบ้านและงานนอกบ้าน

ซึ่งภาวะกดดันที่ป้าม่วยประสบเพียงเพราะความเป็นผู้หญิง จึงคิดเปลี่ยนแปลง
สภาพที่ตนเองประสบ โดยจุดเริ่มต้นของกระบวนการกล้าปฏิบัติ เกิดจากการก้าวเข้ามาเรียนรู้สู่
การทำงานชุมชนกับแกนนำผู้หญิงในชุมชนของตนเอง อันเป็นการเปิดพื้นที่ทางความคิดของ
ป้าม่วย

ความกล้าที่จะเป็นตัวของตัวเอง

ป้าม่วย เป็นผู้หญิงคนหนึ่งที่คิดอยากเปลี่ยนแปลงความเป็นผู้หญิงให้สังคมยอมรับถึง
“คุณค่าความเป็นผู้หญิง” ที่มากกว่า “ที่สังคมรับรู้ หรือกำหนดไว้” ความกล้าที่จะเป็นตัวของตัวเอง
เริ่มต้นตั้งแต่

ประการแรก “การตั้งคำถามกับคำบอกสอนและกรอบปฏิบัติของผู้หญิง” ได้แก่
คำถามแรก “ทำไมถึงเปรียบลูกสาวเป็นสัตว์เลี้ยง” เป็นคำถามเมื่อยังเด็ก ที่ดำเนินบทบาท
ของลูก

คำถามที่สอง “ทำไมผู้หญิงต้องรับภาระตั้งแต่งานในบ้าน และงานนอกบ้าน” เป็น
คำถามเมื่อต้องดำเนินบทบาทของความเป็นภรรยา

ซึ่งต่อมากลายเป็นทัศนคติที่ชักนำและดึงดูดให้ป้าม่วยมีแรงบันดาลใจที่อยากเปลี่ยนแปลงและพิสูจน์บทบาทของผู้หญิงที่มีศักยภาพมากกว่านั้น

ต่อมา ประการที่สอง “ความเป็นไปได้ของทิศทางที่เปลี่ยนแปลงบทบาทผู้หญิง” ของป้าม่วยเริ่มขึ้น เมื่อป้าม่วยได้ก้าวเข้ามามีส่วนร่วมกับกิจกรรมพัฒนาชุมชน และมีโอกาสที่เปิดโลกทัศน์ เรียนรู้เรื่อง “ความเสมอภาคทางเพศ” โดยการเข้าร่วมเป็นแกนนำเครือข่ายเล็กเหล่า : ยุติความรุนแรงของผู้หญิงและเด็กชุมชนฟ้าใหม่ มูลนิธิเพื่อนหญิง ซึ่งป้าม่วย เล่าว่า

“ไปฟังเรื่องความเสมอภาคระหว่างหญิงชาย ที่ต้องช่วยกันดูแล ถ้อยที่ถ้อยอาศัย ไม่ใช่ให้เราทำอย่างเดียว เขาไม่ได้ทำอะไรเลย จึงคิดที่จะปฏิบัติ ซึ่งลุงโง่งบอกว่า โดนป้าติ่ม (แกนนำผู้ประสานเครือข่ายพื้นที่) ชักจูงไปทำ”

ซึ่งวิธีการปฏิบัติของป้าม่วย คือ การบอกกับสามี (ลุงโง่ง) ว่า “. . .วันนี้ใครจะทำอะไรก็ทำ ไม่ทำแล้ว เพราะเหนื่อยมาก จะกินอะไรก็แล้วแต่ ตั้งแต่นี้ไปใครไม่ทำก็ไม่ต้องทำ ไม่ต้องกิน. . .แต่นั้นมาป้าตื่นสายลุงโง่งทำให้เสร็จเรียบร้อย ล้างจาน. . .”

ซึ่งในขณะนั้นลุงโง่งคิดอยู่เพียงอย่างเดียวว่า

ป้าต้องโดนล้างสมองมาแน่ ๆ ก็ไม่เข้าใจแก่เท่าไร แต่เราก็ไม่รู้จะทำยังไง คิดว่าตอนนี้ใหม่ ๆ อยู่แก่เพิ่งไปมา และแก่คงเหนื่อยจริง ๆ เย็นกลับมาก็แก่ดำ ๆ บ่น ๆ ลุงเอาเบียร์มากิน แก่ไม่ว่าอะไรนะ แต่ป้าแกนั่งสูบบุหรี่เฉยเลย แก่ยังเอาหมี่ขี้มาอมอีก แก่ก็รู้ว่าลุงไม่ชอบแต่แก่ก็ทำ แต่ป้าแก่ดูจริงแก่เป็นคนเอาจริง ลุงก็คิดว่าส่งสัยมันเอาจริง ลุงกินเบียร์หมดก็ขวดเดียวก็เลยไม่กล้ากินอีก เพราะลุงก็ไม่อยากเห็นป้าสูบบุหรี่ไง. . .เข้ามาป้าไม่ตื่นมาทำกับข้าวเลย ทุกทีแก่จะตื่นก่อน ลุงก็เลยลองไปหาซื้อกับข้าวมาให้แก่กินบ้าง แก่ตื่นมาก็ได้กิน แล้วก็ไม่นอน ลุงก็รอดตัวไป อีกวันแก่ก็กลับมาเป็นคนเดิม ตื่นเช้าทำกับข้าวเป็นปกติ แต่เราก็คุยกันว่าต่อไปจะอยู่กันยังไง ป้าก็อายุมากแล้วแก่ยังทำงานมากกว่าลุง ลุงก็เลยคิดว่าอยู่ด้วยกันก็ต้องช่วยกัน

จากนั้นเป็นต้นมา วิธีปฏิบัติของครอบครัวป้าม่วย คือ การสร้างวิถีบทบาทหญิงชายที่ช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกันมากขึ้น โดยวิธีการที่ป้าม่วยใช้จัดการ คือ “การพูดคุยสื่อสารระหว่างกัน” และก็พยายามสร้างความเข้าใจใหม่ให้ลุงโง่ง เพื่อลดช่องว่างของความแตกต่างทางเพศและการแบ่งงานกันทำลง

และ ประการที่สาม “การตอกย้ำและการผลิตซ้ำทางความคิดถึงบทบาทความเป็นหญิงที่มีคุณค่าที่การทำประโยชน์ให้กับตนเอง ครอบครัว และสังคมได้จริง” หลังจากที่ป้าม่วยกล้าที่เปลี่ยนแปลงบทบาทชายหญิงโดยการจัดการกับวิถีปฏิบัติภายในครอบครัวระหว่างความเป็นภรรยา

และความเป็นสามี บ่าม่วยมิได้หยุดเพียงเท่านั้น การที่บ่าม่วยได้เข้ามาทำงานเพื่อให้ความช่วยเหลือผู้หญิงและเด็กที่ถูกกระทำรุนแรงในรูปแบบต่าง ๆ ภายใต้การเป็นแกนนำของเครือข่ายเล็ก เหล่า : ยุติความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็ก มูลนิธิเพื่อนหญิง ถือเป็นการผลิตซ้ำทางความคิดว่า ศักยภาพของหญิงชายมิได้มีความแตกต่าง ทั้งหญิงและชายสามารถเปลี่ยนแปลงบทบาทเพื่อให้เกิดการปฏิบัติต่อกันได้ อีกทั้งการทำงานเพื่อให้ผู้หญิงและเด็กหลุดพ้นจากสถานการณ์ความรุนแรง ทำให้ผู้ชายสามารถลด ละ เลิกเหล้า และทำให้ครอบครัวกลับมามีความสุข กลายเป็นแรงบันดาลใจและหนุนสร้างวิถีคิด/ทัศนคติการทำงานเพื่อสังคม ตรงจุดนี้ ได้เพิ่มคุณค่าในการใช้ชีวิตให้กับบ่าม่วย ดังคำกล่าวที่ว่า

เราช่วยคนอื่น เรามีความสบายใจ มีความสุข เราก็ไม่อยากจะคิดอะไรมาก ถ้าเราทุกคนทำได้แบบนี้ ทุกคนก็จะดีมีความสุข เวลาเห็นคนอื่นมีความสุขเราก็มีความสุข เราอยากให้ผลบุญที่ทำมาสู่ครอบครัวเรา ลูกหลานเราจะได้ไม่ต้องเป็นขี้เหล้าเมายา” ซึ่งถือเป็นการสร้างและพัฒนาพลังชีวิตให้กับบ่าม่วย

ดังนั้น การได้มีซึ่งตัวตนของบ่าม่วย จึงมาจากความกล้าคิด กล้าเปิดโลกทัศน์ กล้าพิสูจน์ และกล้าเปลี่ยนแปลง เหล่านี้เป็นเป็นปัจจัยหนุนเสริมที่ทำให้บ่าม่วยพัฒนา เสริมสร้างพลังชีวิตและพลังคุณค่าในตนเองได้อย่างต่อเนื่อง

1.2 การเผชิญแรงกดดันทางวัยเมื่อก้าวเข้าสู่การเป็นหญิงสูงวัย

ความรู้สึกของบ่าม่วยต่อการก้าวเข้าสู่การเป็นหญิงสูงวัยนั้น แทบจะไม่เกิดขึ้นเลย เพราะบ่าม่วยเป็นคนชอบที่จะเดินทางและร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนเสมอ การได้ไปในสถานที่ใหม่ ๆ และทำงานช่วยเหลือผู้อื่นซึ่งเป็นงานต่อเนื่องที่ทำมาตลอดจึงทำให้ไม่ได้นึกถึงการเข้าสู่วัยผู้สูงอายุ ดังที่บ่าม่วยได้บอกว่า

... บ่าไม่ได้คิดว่าตัวเองแก่ เพราะบ่าเป็นคนไม่คิดมาก ขอให้ใช้ชีวิตอยู่ไปวัน ๆ มีกินทุกมื้อ ไม่ได้มีความต้องการอะไรอีก จึงไม่ค่อยมีความทุกข์... ชีวิตบ่าลำบากมาตั้งแต่เด็ก เพราะฐานะทางบ้านยากจน พ่อแม่มีลูกหลายคน จนไม่ได้นึกถึงวัยของตัวเอง ก็ต้องทำงานมาตลอดตั้งแต่เด็กจนถึงทุกวันนี้ก็ต้องดิ้นรนอยู่...

แม้ว่าบ่าม่วยจะไม่ได้คำนึงถึงความแตกต่างของร่างกายที่เปลี่ยนไปและมีความพึงพอใจในชีวิตปัจจุบัน ผู้ศึกษาก็ได้ทราบถึงความเปลี่ยนแปลงในหน้าที่การงาน และความรับผิดชอบต่อครอบครัวที่มากขึ้นของบ่าม่วย

ตอนนี้ป้าชีวิตก็ลำบากขึ้น ป้าต้องดูแลลุงโต (น้องชาย) ที่มาอยู่ด้วยอีกคน ลุงแกแขนหักทำงานไม่ได้เลย จากเมื่อก่อนป้าค้าขาย ต่อมาก็มาเป็นแม่บ้านให้กับฝรั่ง 2 ที่ได้อาทิตย์ละ 1,800 บาท ตอนนี้อายุมากขึ้นเที่ยวไปสองที่ไม่ไหว เลยมาทำที่เดียว ป้าซึ่งรถเองไม่ได้ต้องให้ลุงโง่งไปส่ง รายได้ลดลง ก็มีลูกสาว (หลานที่เอามาเลี้ยง) เขาได้ทำงานแล้วเขาก็มาจุนเจือเราบ้าง มี 2 มี 3 . .

ป้าม่วยได้เล่าถึงรายได้ที่ลดลง จากการทำงานเพราะเมื่อเข้าสู่วัยสูงอายุแล้วไม่สามารถไปทำงานได้เหมือนเดิม ซึ่งเป็นผลกระทบหนึ่งที่เกิดขึ้นเมื่ออายุมากขึ้นของตนเอง จากคำบอกเล่าเราได้เห็นภาวะที่เพิ่มขึ้นของพี่สาวคนโตของครอบครัว ที่ขณะนี้ป้าม่วยเองต้องดูแลน้องชายที่แม้ตัวเองจะมีความต้องการอย่างยี่งที่จะหารายได้เพิ่มเติม แต่ด้วยความคล่องตัวที่ลดลงจากวัยสาวงานที่เคยทำมากขึ้นก็ลดลงไปตามภาวะกำลังตามวัยที่เพิ่มขึ้น อันเป็นผลพวงมาจากความเป็นเพศหญิงที่ได้รับการศึกษาน้อย ไม่ได้ได้รับการฝึกฝนด้านอาชีพตลอดจนไม่มีเงินเก็บหรือทุนในยามชรา ทำให้ต้องเผชิญกับแรงบีบคั้นทางเศรษฐกิจและต้องต่อสู้กับความยากจน ซึ่งป้าม่วยเองเป็นผู้หญิงที่ครอบครัวมองว่าเป็นคนเก่ง เป็นพี่คนโตที่สามารถดูแลน้อง ๆ ดูแลลูกหลานได้ เมื่อมีลูกหลานเดือดร้อนก็มักจะมาหา และป้าม่วยเองก็ไม่เคยปฏิเสธที่จะช่วยเหลือแม้ว่าตนเองจะไม่พร้อมก็ตาม

ลูกของน้องชายมาหา มาจากกรุงเทพ ฯ เขาไม่มีเงินแต่กลับมาเชียงใหม่มาหาเรา เราก็ให้เขาอยู่เขากินด้วย เลี้ยงดูเขาในช่วงอาทิตย์ที่แล้ว มีเงินที่เพื่อนลุงโต (น้องชาย) ให้มาลงทุนเปิดร้านอาหารตามสั่ง ก็เอามาจุนเจือหลานก่อน แล้วก็ให้เงินค่ารถกลับกรุงเทพ ฯ ด้วยเพราะมันไม่มี ทำขนมจีนเลี้ยงมันก่อนกลับนึกว่าถูก ๆ ที่ไหนได้หมดไป 500 กว่าบาท สั่งเวชมันก็เลยต้องช่วย. . . ตอนนี้ลุงโต(น้องชาย) ก็ไม่ได้ทำงานไม่มีรายได้ ลุงโง่ง (สามี) ก็มีงานรับจ้างแค่บางวัน แล้วแต่จะมีคนมาจ้าง ป้าก็เลยต้องเป็นหลัก

และเมื่อผู้ศึกษาได้ถามถึงเรื่องของสวัสดิการจากรัฐที่จ่ายเบี้ยยังชีพให้แก่ผู้สูงอายุเดือนละ 500 บาทนั้น ป้าม่วยมีความคิดเห็นว่า..

ถ้าจะว่ามันช่วยให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นมัย ป้าว่ามันช่วยไม่ได้หรอก แต่ก็พอบรรเทาความเดือดร้อนได้ ยิ่งคนแก่ที่ไม่มีใครดูแลไม่พอหรอก อย่างป้าขนาดทำงานได้ ก็ยังไม่พอใช้ ยิ่งทุกวันนี้ป้าหาเงินคนเดียว ไปทำงานเป็นแม่บ้านให้ฝรั่งเค้าให้วันละ 300 ไปทำงานอาทิตย์ละ 2 วัน ป้าต้องเลี้ยงน้องชายที่แขนหักทำงานไม่ได้ สามีก็ทำงานรับจ้างทั่วไปมีรายได้ไม่แน่นอน สมัยนี้ค่าใช้จ่ายก็สูงขึ้นอะไรก็

แพง ทุกวันนี้เท่ากับว่าป่าทำงานคนเดียว ดูแลทั้งบ้าน ทั้งสามี ทั้งน้องชาย ป่าว่ายังดีที่ได้เบียดชีพเดือนละ 500 มั่นก็พอช่วยได้บ้าง แต่ก็ยังดีกว่าสมัยก่อนที่ยังไม่มีนโยบายรัฐบาลไม่ได้รับทุกคน เทศบาลจะคัดเลือก ส่วนใหญ่คนที่ได้รับก็จะเป็นคนที่ เป็นพรรคพวกของผู้เฒ่า แต่พอมีนโยบายรัฐบาลก็ได้รับกันทั่วถึงทุกคน

สิ่งที่รัฐจัดสวัสดิการให้แก่ผู้สูงอายุ นั้นแม้จะมองว่าทั่วถึงแต่มันก็ได้ทั่วถึงอย่างแท้จริงเพราะสำหรับผู้สูงอายุบางคนที่มีความลำบากมาก ก็ได้รับความช่วยเหลือเท่ากับผู้สูงอายุที่ไม่ประสบปัญหาความเดือดร้อน และสำหรับตัวป่าม่วยนั้นรู้สึกพอใจกับรัฐสวัสดิการที่ได้รับเพราะได้เข้ามาช่วยผ่อนเบาภาระของตนระดับหนึ่ง

1.3 การสร้างและพัฒนาพลังชีวิตในการก้าวสู่วัยผู้สูงอายุ

ป่าม่วย เป็นผู้หญิงที่ ณ วันนี้ ก้าวเข้าสู่วัยสูงอายุ จากชีวิตที่เคยผ่านประสบการณ์การถูกกดทับด้วยความเป็นผู้หญิง ซึ่งต่อมาป่าม่วยได้ปรับเปลี่ยนภาวะการกดทับเหล่านั้น ที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้ทางเลือกใหม่เชิงวิถีคิดและวิถีปฏิบัติระหว่างหญิงชาย ให้กลายเป็นพลังในตนเอง โดยเชื่อว่า “หญิงชายมีความเท่าเทียมกัน” “ต้องสร้างให้สังคมเกิดความเท่าเทียมทางเพศ” และ การเข้ามาทำงานเป็นแกนนำเครือข่ายเล็กเหล่าอายุตีความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็ก ที่เผยให้เห็นถึง แนวทางในการสร้างวิถีความเท่าเทียมทางเพศให้เกิดขึ้นได้จริง ผนวกกับ “การเป็นผู้มีจิตอาสา” เป็นปัจจัยหล่อหลอมให้ป่าม่วยเป็นผู้สูงอายุที่มีศักยภาพและมีความสุขในการดำเนินชีวิต ดังคำกล่าวที่ว่า

...การทำงานทำให้เราช่วยคนอื่น เราก็มีความสุขสบายใจ มีความสุข. . . ถ้าเราทำได้ อย่างที่เราทำงานอยู่ที่นี่ ทุกคนจะดีจะมีมีความสุข คนอื่นมีความสุข เราก็มีความสุข. . . ชีวิตไม่ต้องคิดอะไรมาก ไม่เก็บอะไรมาใส่ใจ ทำให้สุขภาพไม่ทรุดโทรม ตัวเราก็มีความสุข. . . เราจึงพอใจในสิ่งที่เรามีอยู่ เราก็จะมีความสุข ไม่ต้องอยากได้อะไร เราก็จะมีความสุข. . .

...เป็นคนไม่คิดมาก ไม่คิดเรื่องหมุมหมิม. . . เราทำสิ่งที่ทำให้ตัวเราก้าวหน้า ทำให้มันดี ทำ ณ วันนี้ให้ดีที่สุด. . . เวลาโมโห หรือมีเรื่องมากกระทบ เป็นคนที่โกรธง่ายหายเร็ว เพราะไม่เอามาใส่ใจ

ป่าม่วย จึงถือเป็นผู้สูงอายุที่มีความสุข มีศักยภาพ และเป็นผู้สูงอายุที่มีพลังในการดำเนินชีวิต โดยมีวิถีปฏิบัติต่อตนเองคือ ไม่เครียด ปล่อยวาง มองโลกว่าเปลี่ยนแปลงได้ ทำความ

ดีเพราะต้องการให้ตนเอง ครอบครัว ลูกหลาน สังคมมีความสุข ซึ่งวิถีปฏิบัติเหล่านี้ป้าม่วยมองว่า มาจาก “ตนเองที่จะคิด และทำ” ดังคำกล่าวที่ว่า

“...เราทำงานช่วยเหลือคนอื่น เรามีความสุข สบายใจ เราทำหลายอย่าง สำคัญคือ คิดดี ผลดีก็สะท้อนมาหาเราในทางที่ดี...”

การสร้างพลังชีวิตสู่การก้าวย่างเข้าสู่วัยผู้สูงอายุของป้าม่วย มาจาก การสร้างทัศนคติเชิงบวก (คิดดี) ต่อตนเองและสังคม และปฏิบัติดีต่อตนเอง ผู้อื่น (ทำดี) ซึ่งนำมาสู่ความภาคภูมิใจในตน บั้นปลายของชีวิตของป้าม่วยจึงเป็นสุข โดยป้าม่วยยังกล่าวอีกว่า “จะทำงานเพื่อสังคมอย่างนี้ไปจนไม่สามารถทำได้”

กรณีศึกษาที่ 2

ป้าศรีจันทร์ : ความสวายเป็นเหตุ บ่วงรักที่ไม่ได้ปรารถนา กับการได้มาซึ่งชีวิตใหม่

ช่วงชีวิตก่อนแต่งงาน (ครอบครัวเดิม) ป้าศรีจันทร์ เป็นลูกคนโตในครอบครัวคนจีน มีน้องสาว ผู้หญิง 4 คน ผู้ชาย 3 คน (รวมป้าจันทร์) ซึ่งเดิมที่ใช้ชีวิตอยู่ในระบบกงสี (ครอบครัวใหญ่) แต่มาแยกครอบครัวออกมาใช้ชีวิตหาเลี้ยงตนเองครอบครัวเดียว ต่อมาเมื่อป้าศรีจันทร์อายุประมาณ 14-15 ปี พ่อเสียชีวิต จึงลาออกจากโรงเรียนเพื่อมาช่วยครอบครัวทำมาหากิน และต่อมาเพื่อช่วยแม่แบ่งเบาภาระครอบครัว จึงได้ไปอาศัยอยู่กับอา (อาผู้หญิง) ซึ่งแต่งงานกับอาเขยที่ประกอบอาชีพตำรวจและใช้ชีวิตอยู่ที่จังหวัดจันทบุรี และย้ายตามอาผู้หญิงกับอาเขยไปยังจังหวัดต่าง ๆ อยู่ได้ประมาณ 4 ปี จึงกลับมาอยู่กับแม่ที่จังหวัดเชียงใหม่ แต่อยู่ไม่นานก็ไปอยู่กับภรรยาใหม่ของอาภักได้สักพักใหญ่ มีความจำเป็นต้องกลับมาอยู่ที่บ้านอีก ซึ่งอายุประมาณ 20 ปี

ชีวิตแต่งงาน หลังจากย้ายกลับมาอาศัยอยู่กับแม่ จากที่ไปอาศัยอยู่กับอาผู้หญิงและไปทำงานกับภรรยาใหม่ของอาภักประมาณการกลับมาครั้งนี้ผลักดันให้ป้าศรีจันทร์ก้าวเข้าสู่ช่วงชีวิตการแต่งงาน (มีครอบครัวตนเอง) และเป็นจุดพลิกผันชีวิตที่สำคัญ ป้าศรีจันทร์ตัดสินใจแต่งงาน เพื่อไม่ต้องการเป็นภาระของแม่ มีลูกด้วยกัน 2 คน ลูกผู้หญิง 1 คน (คนโต) และ ลูกผู้ชาย 1 คน

ซึ่งภาวะความสัมพันธ์ในครอบครัว เป็นครอบครัวเดี่ยว แยกครอบครัว ซึ่งการทำมาหากินทั้งป้าศรีจันทร์และสามีต่างประกอบอาชีพ ป้าศรีจันทร์รับจ้างที่ร้านอาหาร สามีเป็นพนักงานขายไอศกรีมของบริษัท

สภาพการใช้ชีวิตคู่ของป้าศรีจันทร์ ประสบปัญหาอยู่เป็นระยะ ๆ อย่างต่อเนื่อง เริ่มต้นจาก ปัญหาสามีติดการพนัน ดื่มสุรา ไม่รับผิดชอบครอบครัว ปัญหาค่าใช้จ่ายภายใน

ครอบครัว (เศรษฐกิจ) ปัญหาครอบครัว เช่น ทะเลาะวิวาท มีปากเสียงบ่อยครั้ง ไม่เข้าใจซึ่งกันและกัน เนื่องจากสภาพของสามีที่ติดการพนัน ไม่ยอมไปทำงาน เหล่านี้ เป็นสภาพปัญหาที่ป้าศรีจันทร์เผชิญในระยะของการใช้ชีวิตครอบครัว ซึ่งถือเป็นช่วงชีวิตที่ทำให้ป้าศรีจันทร์เกิดกระบวนการจัดการแรงกดดันทางเพศ ควบคู่ไปกับการสร้างและพัฒนาพลังชีวิต ทั้งนี้เห็นได้จาก ตลอดช่วงชีวิตคู่ป้า ศรีจันทร์ เป็นรับภาระในการลูกทั้ง 2 คนเป็นหลัก เพราะสามีไม่สามารถให้การดูแล ภาระได้อย่างต่อเนื่อง จนกระทั่งสามีเสียชีวิต เมื่อป้าศรีจันทร์อายุได้ประมาณ 40 ปี จุดเปลี่ยนครั้งนี้ มิได้ทำให้วิถีการดำเนินชีวิตของป้าศรีจันทร์เปลี่ยนแปลงมากนัก เนื่องจากเรียนรู้การใช้ชีวิตด้วยตนเองมาตลอดและการพึ่งพาตนเองมาโดยตลอด แต่ภาระชีวิตเริ่มผ่อนปรนมากขึ้นเมื่อลูกเรียนจบ มีงานทำ และมีครอบครัว

ปัจจุบัน ครอบครัวของป้าศรีจันทร์ และทำกิจกรรมด้านการพัฒนาสังคมในฐานะ คณะกรรมการชุมชน และเป็นแกนนำของเครือข่ายองค์กรที่ปฏิบัติงานด้านสังคม ซึ่งการแต่ละช่วงชีวิตที่ป้าศรีจันทร์เผชิญ ถือเป็นบทเรียนที่หล่อหลอมชีวิตของป้าศรีจันทร์ให้มีศักยภาพและก้าวผ่านสู่ช่วงวัยสูงอายุได้ด้วยดี มีพลัง

ป้าศรีจันทร์ (นามสมมติ) หญิงสูงวัยอายุ 61 ปี เป็นลูกคนจีน ลูกคนแรกและหลานคนแรกของวงศ์ตระกูล ที่ทุกคนในครอบครัวรักและตามใจ มีพี่น้องทั้งหมด 7 คน เป็นผู้หญิง 4 คน ผู้ชาย 3 คน

2.1 การเผชิญภาวะกดดันทางเพศ : การถูกกดดันจากความเป็นผู้หญิง

ถ้อยคำบอกสอน “ความเป็นหญิง ความเป็นชาย” ที่ป้าศรีจันทร์ได้รับการบอกสอน

ถ้อยคำบอกสอนที่ป้าศรีจันทร์ฟังจากพ่อแม่บอกสอนมิได้ต่างจากหญิงสาวทั่วไป เป็นคำบอกสอนที่กล่าวถึง

1. กรอบปฏิบัติของลูกผู้หญิงที่พื้นที่สำคัญคือ ที่บ้านและครอบครัว เล่าว่า พ่อแม่มักสอนว่า “. . .เป็นแม่หญิง เวลากลางคืนห้ามออกนอกบ้านนะ แล้วห้ามเที่ยวกับผู้ชาย ถ้าจะไปไหนก็ต้องมีเพื่อนหรือพี่น้องไปด้วย”
2. กรอบปฏิบัติที่บอกสอนถึง “การวางตัวที่ต้องรักษานวลสงวนตัว” การบอกสอนสำคัญ เช่น “เป็นผู้หญิงไม่ควรจะไปไหนกับผู้ชายตามลำพัง”
3. กรอบปฏิบัติที่ต้องรับภาระของความเป็นลูกคนโตและเป็นลูกผู้หญิงที่ต้องดูแลครอบครัวทั้งงานบ้านและงานนอกบ้าน ดังคำบอกเล่าของป้าศรีจันทร์ว่า

“เมื่อพ่อเสียชีวิตลง. . . ต้องลาออกจากโรงเรียน. . . ออกมาช่วยแม่ทำทุกอย่าง เพราะแม่ปลูกข้าวโพด ปลูกแตง ปลูกมะเขือ รับจ้างทำนา รับจ้างปลูกหอม กระเทียมบ้าง รับจ้างทุกอย่าง. . . คำที่แม่มักบอกเราคือ พ่อไม่มีแล้ว. . . ต้องเลี้ยงน้อง พ่อเสียเลยต้องรับภาระเลี้ยงน้อง”

ภาวะกดดันทางเพศ : เพียงเพราะป้าศรีจันทร์เป็นผู้หญิง

ภาวะการกดดันทับชีวิตของป้าศรีจันทร์ ที่เกิดมาเป็นลูกผู้หญิง เล่าผ่านช่วงชีวิตวิกฤติที่พลิกผันอยู่ตลอดเวลา ซึ่งแต่ละช่วงชีวิตวิกฤติจะพบถึงแรงกดดันทางเพศที่มีความเข้มข้นมากขึ้นเรื่อย ๆ ช่วงชีวิตที่ป้าศรีจันทร์ต้องเผชิญและมีผลต่อแรงกดดันทางเพศ ที่ป้าศรีจันทร์มักบอกตนเองเสมอว่า “สิ่งที่เกิดขึ้นกับตัวเอง เพียงเพราะตนเองเป็นผู้หญิงหรือ?” สามารถบอกเล่าผ่าน 3 ช่วงชีวิต

ช่วงชีวิตแรก “ช่วงชีวิตวัยเด็ก” กับ ภาวะกดดันที่พ่อเสียชีวิต ซึ่งเป็นภาวะการกดดันที่มาพร้อมกับบทบาทของผู้รับภาระโดยที่ป้าศรีจันทร์ยังมีได้ตั้งตัว ที่วิ่งวนระหว่างการรับภาระงานบ้านและภาระงานนอกบ้าน ป้าศรีจันทร์เล่าว่า

“ตอนแรกนี้มันหนักอึ้งเลย ว่าเราจะไปทำยังไงดี เพราะพ่อก็ไม่มีแล้วมีแต่แม่ แม่รับภาระอยู่คนเดียว คือ ตัวเราเอง รู้โดยสัญชาตญาณว่าจะต้องช่วยแม่ให้ได้ ช่วยน้องให้ได้ แล้วน้องก็เรียนไม่จบ ป้าก็เรียนจบแค่ ป.4 ทุกคนไม่ได้เรียนต่อซักคน”

ภาระดังกล่าวที่เกิดขึ้นในช่วงชีวิตนี้ ป้าศรีจันทร์กล่าวว่า ไม่ถือเป็นภาระที่หนัก เพราะเมื่อน้อง ๆ โต และสามารถช่วยเหลือตนเองได้ ก็เข้ามาช่วยครอบครัวและแยกย้ายออกไปทำงาน

ช่วงชีวิตที่สอง “ช่วงชีวิตของเด็กผู้หญิงที่กำลังก้าวสู่ความเป็นสาวรุ่น” สัญญาณของแรงกดดันทางเพศเกิดขึ้นเมื่อมีคนบอกว่า “เด็กผู้หญิงคนนี้หน้าตาดี” ช่วงชีวิตนี้เริ่มขึ้นเมื่อน้องสามารถช่วยเหลือตนเองได้ และป้าศรีจันทร์ก็เริ่มออกนอกบ้าน

ครั้งแรกของชีวิตที่ต้องไปอยู่กับญาติ ซึ่งเป็นอาของตนเอง เพราะอาไม่มีลูกจึงขอป้าศรีจันทร์ไปเลี้ยงเป็นลูก ตอนนั้นอายุประมาณ 12-13 ปี การไปอยู่กับอาครั้งนี้ ป้าศรีจันทร์เล่าให้ฟังถึงสภาพการใช้ชีวิตในช่วงนี้ว่า

. . . อาผู้ชาย (อาเขย) เป็นตำรวจ มักกินเหล้ามาก กลับดึก และอาผู้หญิงก็นอนแล้ว แกก็ไม่ยอมลุกไปเปิดประตู อาผู้ชายก็เรียกอยู่นั้น เราก็รำคาญ เราก็ออกมาเปิดประตูให้ ต้องเก็บรองเท้า ต้องมาถอดเสื้อผ้า เก็บเสื้อผ้า แล้วกลับมาแกก็ต้องมาทานอาหารต้องทำกับข้าวให้แกกิน แกจะเป็นอย่างนี้ตลอด. . . จากภาพที่เราเห็นทำให้รู้สึก เกลียดผู้ชายที่ทำแบบนี้และไม่อยากเจอ. . .

อาของป่าศรีจันทร์ปฏิบัติตนเช่นนี้เรื่อยมา จนอาผู้หญิงเข้ามาอยู่บ้านที่ กรุงเทพมหานคร ทิ้งให้ป่าศรีจันทร์คอยดูแลอาผู้ชายลำพัง ซึ่งป่าศรีจันทร์ก็ปฏิบัติตนเช่นนั้นตลอดมา ภาระที่แบกรับคือ

“...เราก็ต้องรับภาระซักเสื้อผ้า รีดเสื้อผ้าด้วย บางที่พวกตำรวจเมาแล้วไปทำงานไม่ได้ เพราะบ้านอยู่ติดสถานีตำรวจ เวลาลูกน้องมาเองงานมาส่ง เราก็ต้องไปรับงานมาให้เข็นต์ ๆ แล้วก็เอาไปให้ลูกน้องอีก...”

ป่าศรีจันทร์ดำเนินชีวิตเช่นนี้เป็นเวลา 2 ปีจนก้าวเข้าสู่วัยรุ่นความเป็นสาวของป่าศรีจันทร์ ทำให้อาผู้หญิงเกิดความรู้สึกหึงหวง เมื่อป่าศรีจันทร์รับรู้ถึงสถานการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้น เป็นจุดเริ่มที่ทำให้ป่าศรีจันทร์รับรู้ได้ถึงแรงกดดันทางเพศในความเป็นผู้หญิงของตนเอง จึงเลือกกลับบ้าน เมื่อกลับบ้านได้ไม่นาน ป่าศรีจันทร์ก็ไปอยู่กับลูกของภรรยาบ่อยอากงซึ่งกำลังตั้งครรภ์เพื่อช่วยดูแล แต่สภาพการณ์เช่นนี้ ป่าศรีจันทร์เล่าว่า

...เหมือนหนีเสือปะจระเข้...มาอยู่บ้านได้ไม่กี่เดือนลูกของเมียบ่อยอากงมีท้องอยากได้คนไปทำงานบ้าน เขาก็ไปเก็บเงินที่ตลาดสันทราย เราก็ไปช่วย แล้วชาวบ้านแม่ค้าเห็น ก็บอกว่า เราเป็นเมียน้อยคนใหม่ เราสังเกตแกจะเอาเด็กนักเรียนมาเลี้ยงอยู่ในบ้านเป็น 5-6 คน มันจะต้องสังเกตดูว่าเด็กนักเรียนอยู่ในฐานะอะไร”

ความรู้สึกของป่าศรีจันทร์ตอนนั้นรู้สึก ว่า “ทำไมตนเองจะต้องเจอกับคำพูด หรือถูกมองเช่นนี้ด้วย” ซึ่งตอนนั้นป่าศรีจันทร์อายุ ประมาณ 18-19 ปี หลังจากรับรู้คำนิทาเช่นนั้น จึงคิดกลับบ้านอีกครั้ง แต่สิ่งที่ถูกกระทำคือ ป่าศรีจันทร์ถูกขังไว้ในห้อง เพื่อไม่ให้หนีกลับบ้าน แต่สุดท้ายก็หนีออกมาได้

ภาวะกดดันทางเพศเริ่มมีชัดเจนขึ้นในความรู้สึกของป่าศรีจันทร์มากขึ้น ดังคำบอกเล่าว่า

“เราก็ไม่รู้สาเหตุ เราคิดว่า เราหนีจากอาแท้ ๆ มา คิดว่ามาอยู่กับพี่ ก็นึกว่าจะสบายกลับมาเป็นแบบเดิมอีก แล้วก็คิดว่าเราเป็นตัวอะไร เห็นเราเป็นผู้หญิงไม่ดีหรือยัง”

ซึ่งทำให้ป่าศรีจันทร์เริ่มรับรู้ถึง ทัศนคติทางเพศของสังคมที่มองความเป็นผู้หญิงว่า “หญิงใดอยู่กับผู้ชาย ก็จะต้องราลงไปว่า เป็นผู้หญิงไม่ดี” โดยที่ยังไม่รับรู้ถึงสิ่งที่ตนเองเป็นจริง ๆ ชีวิตในช่วงนี้ของป่าศรีจันทร์จึงประสบภาวะกดดันทางเพศ ที่ทำให้ป่าศรีจันทร์ครุ่นคิดว่า “เหตุใดความเป็นผู้หญิงของตนเองจึงด้อยค่าในสายตาผู้คน เพียงเพราะเป็นหญิงสาวหน้าตาดี จนถูกมองเหมือนสิ่งของ หรือวัตถุทางเพศในสายตาของผู้ชาย” และ “จะหาทางออกอย่างไรเพื่อยุติความคิดของคนเหล่านั้น ?” ซึ่ง ณ ตอนนั้นป่าศรีจันทร์ได้เพียงคิด ยังไม่เห็นทางออกที่จะเปลี่ยนแปลง แต่ถือเป็นคำถามที่ติดอยู่ในใจเรื่อยมา

หลังจากนั้น ป้าศรีจันทร์ก็กลับมาช่วยแม่ปลูกผักขาย และมีหนุ่มมาติดพันมากหน้าหลายตา แต่ปัญหาตามมาคือ การทะเลาะวิวาทของชายหนุ่มเหล่านั้น ทำให้ป้าศรีจันทร์รู้สึกอึดอัดและเกรงใจ ไม่อยากให้แม่เป็นกังวล จึงตัดสินใจแต่งงานกับสามีโดยที่ยังไม่ได้ศึกษาลักษณะนิสัยหรือรู้สึกรักกันจริง ๆ เลย ดังคำเล่าของป้าศรีจันทร์ว่า

... บ่าวฝั่งน้ำปิงก็ข้ามน้ำมาจีบ ฝั่งทางนั้นก็มา ผลสุดท้ายคือ แต่งงาน เพราะไม่ได้ศึกษากันดี แต่งให้มันหมดปัญหา แต่งไม่ได้รักกัน แต่งเพราะความรำคาญ คือ แต่งออกมาให้พ้น ๆ บ้านไม่ยอมให้แม่เดือดร้อน ไม่ยอมให้น้องเดือดร้อน. . .

จนกลายเป็นหนึ่งช่วงชีวิตที่ทำให้ป้าศรีจันทร์ต้องตกอยู่ภายใต้ภาวะกดดันทางเพศที่แทบไม่มีทางออกให้กับผู้หญิงคนหนึ่ง

ช่วงชีวิตที่สาม “ภาวะกดดันทางเพศกับการมีชีวิตคู่” สำหรับผู้หญิงคนหนึ่ง การเลือกผู้ชายที่จะแต่งงานด้วย ต้องพินิจพิเคราะห์เป็นอย่างดี แต่สำหรับป้าศรีจันทร์แล้ว การเลือกคู่ชีวิตเป็นเพียงการให้หลุดพ้นจาก การถูกมองอย่างมีอคติว่า “ผู้หญิงหน้าตาดีเป็นหญิงไม่ดี” และไม่ยอมให้แม่ต้องเดือดร้อนกับสภาวาการณ์ที่เกิดขึ้นจากความเป็นผู้หญิงของตน

จุดเริ่มชีวิตของป้าศรีจันทร์ กล่าวว่า “ทุกคู่มักเริ่มต้นด้วยดี สามีแรก ๆ ก็ดีไม่กินเหล้ากินยา แต่เล่นการพนันบ้างเป็นบางครั้ง” หลังจากนั้นอยู่กินกันได้ไม่นาน ก็รับรู้ว่

“สามีติดการพนัน. . . เล่นที่ 2 คีน 3 คีน ไม่กลับบ้าน. . . มารู้ตอนหลัง ตอนแรก ๆ ก็ดีทุกอย่าง ตอนเช้าไปออกรถมา ค่ามา 3 โมง 4 โมงก็ซื้อกับข้าวเข้าบ้านมา กินข้าวแล้วก็เข้านอน ก็ไม่มีอะไร สาเหตุมันก็คงคบเพื่อนคบฝูงมันติดเพื่อนมาก. . . หนักขึ้นเรื่อย ๆ”

“ . . . ไม่นานนัก ก็รับรู้ว่ “สามีเป็นนักดื่มด้วยในเวลาเดียวกัน”

สภาพการณ์ที่เกิดขึ้น เรื่องที่ป้าศรีจันทร์มิได้เตรียมตัวเผชิญหรือเตรียมจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นนั้น ป้าศรีจันทร์หลีกเลี่ยงไม่พูด เพื่อไม่ให้เกิดการปะทะรุนแรง แต่สุดท้ายก็มิได้ช่วยแก้ปัญหา เพราะป้าศรีจันทร์ต้องประสบกับภาวะความเครียด คำบอกเล่าว่า

... เครียดมาก ตอนสุดท้ายนี้พ้นจากสามล้อก็ไปขายไอศกรีมโฟร์โมส เอารถมาจอดหลังศูนย์ 2 วัน ป้าเข้าบ้านทางโฟร์โมสก็โทรเข้าบ้านว่า ทำไมแฟนไม่เอารถไปส่ง คือรถโฟร์โมส เพราะต้องนำรถไปเสียบปลั๊กชาร์ตตลอด เพิ่งมารู้เมื่อโดนจับเพราะเล่นการพนันแล้วโดนจับ นอนคุก 2 คีน แล้วไม่รู้ ก็ต้องพาพนักงานโฟร์โมสมาเอารถไปโมโหว่า บ้านนี้มันจะเลิกเล่นการพนันได้ไหม ถ้าไม่เลิกเล่นจะไปซื้อระเบิดมาทิ้ง ตอนนั้นเริ่มรู้แล้วทนมไม่ไหวแล้ว. . .

และผลกระทบที่ตามมา คือ ปัญหาเศรษฐกิจของครอบครัว เงินทองไม่พอใช้จ่าย แม้ว่าชีวิตคู่ของป้าศรีจันทร์ ไม่มีการทะเลาะกันรุนแรงถึงขั้นทุบตีให้ต้องเจ็บเนื้อตัว แต่ภาวะความ

รุนแรงทางด้านจิตใจที่ป้าศรีจันทร์ได้รับนั้น ถือว่า “มีความต่อเนื่อง บอบช้ำ จนสุดทนได้” ดังคำบอกเล่าว่า

... ไม่ได้ทะเลาะกันรุนแรง คือ เป็นคนไม่พูด คือ ถ้าโกรธสุด ๆ จะออกนอกบ้านไปเลย ถ้าอยู่ต่อหน้าตายเป็นตายลูกเดียว รู้ตัวถ้าโกรธจะออกบ้าน ให้หายแล้วค่อยกลับเข้ามาใหม่ แล้วค่อยว่ากัน ที่ทะเลาะกันรุนแรง แกพาแฟนคนข้างบ้านไปเล่นการพนัน แล้วที่นี้เมียเขามาตามและด่า ว่า ไปเล่นคนเดียวไม่พอหรือ ทำไมต้องพาแฟนเขาไปเล่นด้วย แล้วเราก็ก่อแค้น รู้ว่าไปเล่นที่ไหนไปชี้หน้าว่าเลย ลากคอกลงมาพูด ทั้งคู่ลงมาเคลียร์กัน ว่าใครเป็นใคร ใครชวนใครไป ตอนนั้นก็ตีกันทนไม่ได้ป้าก็เอาไม้หน้าสามใส่เลย. . .

ครั้งนั้นสุดทน จนถึงขั้นลงไม้ลงมือ

... เลยสู้กัน ไม้หน้าสามใส่เลยไม่ช้ารั้ว เมื่อก่อนเป็นบ้านป่าสู้ไม่ถอย เพราะเราไม่ได้เป็นคนผิด คือ ช่วงนั้นไปทำงานที่ร้านอาหาร เราทำงานกลับมา เหนื่อย ๆ แล้วมาเจอเรื่องนี้อีกโกรธหนัก ๆ เข้า ตัวเราจะไม่กลับบ้านแล้วนอนที่ร้านอาหารเลย แล้วกลับมาบ้านอีกครั้ง คนข้างบ้าน จะมาเล่าให้ฟังว่าแฟนเอาคนนั้นเอาคนนี้นานอนด้วย เอาพวกเล่นไพ่มาเล่นในบ้าน แล้วของในบ้านก็หาย. . .

ชีวิตคู่ที่ต้องทนผ่านพ้นไปทุกวัน จนกระทั่งมีลูก 2 คน สภาพการณ์ของชีวิตก็ยังเป็นเช่นนั้นอยู่ แต่สิ่งหนึ่งที่ป้าศรีจันทร์คำนึงถึงเสมอและเป็นพลังสำคัญให้ดำเนินชีวิตได้ คือ “ลูก พลังชีวิตที่มีค่าที่สุด” “ชีวิตทั้งชีวิตมุ่งไปที่ลูก”

จนวันหนึ่ง ป้าศรีจันทร์ตัดสินใจเลิกกับสามีแต่สามีไม่ยอมเลิก ป้าศรีจันทร์จึงเลือกที่จะไม่สนใจสามี เพราะตนเองสามารถพึ่งตนเองได้ และให้ความสำคัญกับการเลี้ยงดูลูกทั้ง 2 คน ดังคำกล่าวของป้าศรีจันทร์ว่า

“ฉันไม่พึ่งแล้ว แกอยู่ของแกอย่างนี้ เวลาไม่มีเงินก็ซื้อกิน เวลาไม่มีเงินก็ให้ซื้อกับข้าว”

“ทุกวันนี้ อยู่กับสามีได้ เพราะลูก ๆ ยังเรียกพ่ออยู่ แต่ใจหมดแล้ว ใจเรามันไม่มีแล้ว”

ภาวะการถูกกดทับทางเพศที่เกินเหลือที่จะทนกับความบอบช้ำที่สามีไม่รับผิดชอบครอบครัว หลุดพ้นได้เมื่อป้าศรีจันทร์ลุกขึ้นมาสู้เพื่อลูก ปล่อยวาง ช่วยเหลือตนเองเป็นหลักสำคัญชีวิตที่ดำเนินอยู่ก็เพียงเพื่อให้ลูกได้มีพ่อเท่านั้น จนกระทั่งชีวิตคู่สิ้นสุดลงพร้อมกับภาวะถูกกดทับหมดสิ้นลงภายใต้เงื่อนของความเป็นสามีภรรยาหมดไป เมื่อสามีเสียชีวิต

“สุดท้ายเขาก็ตายเพราะเหล้า วันนั้นนั่งกินเหล้าที่บ้านจนเมา เมาแล้วไม่ยอมหยุด จะออกไปหาปลา ป้าก็ไม่ได้ห้ามอยากไปก็ไปเพราะตัวเองยังไม่เคยห้วง เราก็เลยไม่ห้วง แกจะไปหาปลา เดินไปคงเมาด้วยเลยตกสะพานตาย เข้าอีกวันมีคนไปเจอศพก็มาบอกเรา”

ความรู้สึกของป่าศรีจันทร์เมื่อสามีเสียชีวิตแล้วนั้น เหมือนคนที่หลุดพ้นจากพันธนาการที่บีบรัดในชีวิต เมื่อผู้ศึกษาดำเนินคำถามถึงความรู้สึกนั้นก็ ได้เห็นสีหน้าและน้ำเสียงที่ยังแสดงถึงอาการโง่อกของป่าศรีจันทร์

“...เฮ้อ (ถอนหายใจ)... รู้สึกโง่ใจ คิดว่าหมดเวรหมดกรรมของเขาและของเราซักที จากนั้นป่าก็ตั้งหน้าตั้งตาเลี้ยงลูกอย่างเดียว”

ช่วงชีวิตคู่อันยาวนานของป่าศรีจันทร์ ที่รับรู้อย่างเต็มหัวใจของชีวิตความเป็นผู้หญิงที่ถูกกดทับด้วยอคติทางเพศ กรอบปฏิบัติที่มากกว่าผู้ชาย เพียงเพราะคำว่า “เมีย และ แม่” ทำให้ป่าศรีจันทร์ยอมจำนนอยู่กับสามีที่นิยมการตีม ตีตการพนัน และไม่รับผิดชอบครอบครัว ด้วยต้องการให้ลูกยังมีพ่อ ถือเป็นช่วงที่ป่าศรีจันทร์ต้องตกอยู่ในภาวะกดทับทางเพศและเผชิญกับแรงกดดันในการดำเนินชีวิตอย่างสูงสุด

ซึ่งเมื่อสืบค้นเรื่องราวของป่าศรีจันทร์ พบทัศนคติในตัวตนที่ซ่อนอยู่ นั่นคือ “ความไม่ยอมแพ้ ดิ้นรนต่อสู้ ขยัน พึ่งตนเองได้ และไม่ทำให้ผู้อื่นต้องเดือดร้อน” เหล่านี้ เป็นฐานเสริมสร้างพลังชีวิตของป่าศรีจันทร์ที่ทำให้แต่ละช่วงชีวิตสามารถหลุดพ้นจากอคติทางเพศที่มีต่อความเป็นผู้หญิงของป่าศรีจันทร์ได้อย่างชัดเจน

ตอนนั้นป่าทำงานร้านอาหาร ป่าก็จะเลี้ยง พาลูกไปอยู่ด้วยที่ร้านอาหาร เวลาลูกเล็กเรียนก็รับมาอยู่ด้วยที่ร้านอาหารจนเลิกงานก็พากลับบ้าน เข้ามาก็อาบน้ำล้างที่โรงเรียน ป่าก็ไปทำงาน ส่วนใหญ่ลูก ๆ จะอยู่กับป่า...ป่าก็ทำงานส่งเสียลูกคนเดียวทั้งค่าเทอมค่ากินค่าอยู่ ป่ารับผิดชอบคนเดียวหมด จนถึงทุกวันนี้ป่าเชื่ออยู่ตลอดว่า ผู้ชายพึ่งพาไม่ได้ เพราะป่าทำมาหากินเลี้ยงตัวเอง เลี้ยงลูกมาตลอด

2.2 แรงกดทับทางวัยที่ต้องเผชิญเมื่อย่างเข้าสู่วัยสูงอายุ

สิ่งที่หญิงสูงวัยแทบทุกคนกังวลคือเรื่องของการเปลี่ยนแปลงของร่างกาย ทั้งในเรื่องความสวยงามและเรื่องของสุขภาพ ป่าศรีจันทร์เองก็ไม่ได้แตกต่างจากผู้สูงอายุอื่น คือ กังวลเกี่ยวกับสุขภาพร่างกายที่เปลี่ยนไป

ป่ากลัวเรื่องสุขภาพอย่างเดียว แต่เรื่องการทำงานป่าไม่คิดว่าเราแก่ป่าก็ยังอยากทำ แต่ลูกไม่อยากให้ทำ ตอนนั้นลูกสาวป่า เป็นพยาบาล ลูกชายก็เป็นสถาปนิก ทุกวันนี้ก็ไม่มีรายได้อะไร แต่ลูก ๆ ก็ส่งเสียเลี้ยงดู ทุกวันนี้ก็อยู่กับลูกสาว มีหลานสาวคนหนึ่ง เรื่องการทำงานป่าก็คิดว่าป่าทำได้เหมือนแต่ก่อน

สิ่งที่กังวลมากที่สุดคือเรื่องสุขภาพกลัวการเจ็บป่วยร้ายแรงที่จะตามมากับการเข้าสู่วัยสูงอายุ และหากว่าวันหนึ่งมีปัญหาสุขภาพถึงขั้นไม่สามารถจะดำเนินชีวิตปกติได้ ก็จะต้องสร้างความลำบากให้ลูกหลาน

ป้าศรีจันทร์เชื่อว่าตนเองยังมีความสามารถที่จะทำงานได้ เพราะร่างกายยังสู้ไหว แต่ลูกสาวและลูกชายยื่นกรานที่จะไม่ให้แม่ทำงาน ซึ่งสิ่งนี้หลายคนมองว่าป้าศรีจันทร์สบายที่มีลูกดูแล และเลี้ยงดูยามแก่ แต่ป้าศรีจันทร์เองกลับรู้สึกที่ตัวเองไม่มีอาชีพ ไม่มีรายได้ต้องพึ่งพาลูก

เราไม่เอายากรบกวนลูกตลอดเวลา แม้ว่าจะรู้ว่าลูกพอมีให้แต่เราก็อยากทำอะไรของเราบ้าง ไม่อยากอยู่เฉย ๆ เราเคยหาเงินได้แต่กลับกลายเป็นต้องรอเงินจากลูก แม้ลูกจะไม่เคยทำอะไร แต่เราก็รู้สึกอยากพึ่งพาตัวเองมากกว่า บางครั้งอยากใช้จ่ายส่วนตัวเราก็เอาเงินเก็บของเรามาใช้ เพราะรู้สึกว่าสบายใจกว่าและสามารถใช้ได้อย่างสบายใจ

นี่คือเสียงสะท้อนของป้าศรีจันทร์ ผู้ที่เคยพึ่งตนเองและมีรายได้ แต่เมื่อเข้าสู่วัยสูงอายุกลับถูกทำให้กลายเป็นภาระ เพราะความรู้สึกว่าแม่อายุมากแล้ว แม่เหนื่อยมามากแล้ว ควรพักผ่อน แต่นั่นกลับทำให้แม่ศรีจันทร์รู้สึกถึงการถูกลดทอนคุณค่า ซึ่งเป็นความรู้สึกในระยะแรก ๆ ที่ไม่รู้จะทำอะไรเมื่อไม่ได้ทำงาน และไม่มีรายได้ที่แน่นอน

“พี่เห็นแม่เหนื่อยมามาก ก็เลยอยากให้แม่พักบ้าง แม่เลี้ยงพี่กับน้องชายมาแบบลำบากโดยไม่เคยบ่นว่าเราเป็นภาระ พี่ก็เลยอยากให้แม่สบาย เลยคุยกับน้องชายว่าให้แม่เลิกทำงาน แต่ก็นานกว่าแม่จะเลิก”

ลูกสาวของป้าศรีจันทร์กล่าวถึงชีวิตที่ลำบากของแม่ในการเลี้ยงดูเธอกับน้องชาย จึงอยากแสดงความกตัญญูต่อแม่ด้วยการเลี้ยงดูแม่ยามแก่ชรา แต่ทว่าสิ่งนั้นกลับทำให้ป้าศรีจันทร์รู้สึกว่าตนเองด้อยค่า

แล้วเมื่อถามถึงรัฐสวัสดิการที่ได้รับในปัจจุบันจากรัฐบาล แม่ศรีจันทร์มีความรู้สึกว่าเป็นกำลังใจในการทำงานของตน

ในสมัยก่อนที่จะมีนโยบายรัฐบาล การจ่ายเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุมันดีถ้าผู้นำชุมชนที่ดีก็จะให้กับคนที่เดือดร้อนจริง ๆ คนที่ได้รับจะเป็นพรรคพวกของผู้นำ แต่ในปัจจุบันก็ได้รับกันทั่วถึงแล้ว บางทีคนที่เค้าไม่เดือดร้อนจริง ๆ เค้ารับไปเค้าก็อาจจะเอาไปทำบุญทำทาน บางคนเค้ามีฐานะจริง ๆ เค้าก็ไม่มาขึ้นทะเบียน สำหรับในชุมชนฟ้าใหม่ เมื่อก่อนป้าเป็นคนทำเรื่องพวกนี้ เป็นคนช่วยในการคัดเลือกผู้รับเบี้ย ก็เคยน้อยใจว่าตัวเองไม่ได้รับ แต่คิดไปคิดมาก็เราทำให้คนอื่นสบายใจเราก็สบายใจ ทุก

วันนี้ได้รับจากนโยบายรัฐบาลก็คิดว่าเป็นอันสงฆ์จากที่เราได้ทำงานเพื่อชุมชนมา เราก็ได้รับกับเค้าบ้าง

แม้ว่าจะไม่ใช่เงินจำนวนมากแต่ก็ถือว่าเป็นกำลังใจให้แม่ศรีจันทร์ยามแก่เฒ่า และในอีกมุมหนึ่งก็คิดว่าเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับผู้สูงอายุที่เดือดร้อน สำหรับคนที่มีฐานะดีแม่ศรีจันทร์ก็ได้ให้ความเห็นว่า แม้จะไม่ใช่สิ่งจำเป็นแต่ก็ถือเป็นกำลังใจ และสามารถเอาไปทำประโยชน์เพื่อสังคมได้

2.3 การสร้างและพัฒนาพลังชีวิตในการก้าวสู่วัยผู้สูงอายุ

การสร้างชีวิตใหม่และการก้าวสู่วัยสูงอายุอย่างมีพลังชีวิต

ป้าศรีจันทร์ หญิงสูงอายุที่ให้ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ถึงเรื่องราวชีวิตที่ถูกกดทับด้วยอคติทางเพศ ไม่ว่าจะเป็น “ความสวยที่ถูกมองอย่างลดทอนคุณค่า ความเป็นเมียและแม่ที่ต้องรับภาระทั้งในบ้านและนอกบ้าน” จนทำให้ชีวิตต้องตกอยู่ในบ่วงของทางเลือกบางช่วงชีวิตที่ผิดพลาดไป และการกลับมาสร้างชีวิตใหม่อย่างมีพลังอีกครั้ง

ป้าศรีจันทร์ เล่าว่า หลายครั้งการหาทางออกในชีวิต เพื่อแก้ไขหรือทำให้ชีวิตได้ระบายความเครียดที่เกิดจากการถูกกดทับนั้น ก็ทำร้ายตัวเอง ดังเช่น ไปกินเหล้ากับเพื่อนเพื่อแก้กุ่มที่เยือกกลางคืน เหล่านี้เคยเป็นหนทางแก้ไขปัญหา ที่ป้าศรีจันทร์ค้นพบว่า สุดท้ายแล้วมิได้ทำให้ชีวิตของตนเองดีขึ้น

ซึ่งแนวทางการสร้างพลังชีวิตที่สำคัญของป้าศรีจันทร์ที่พบ และทำให้การก้าวเข้าสู่วัยสูงอายุมีพลังชีวิต คือ

ประการแรก “การมีทัศนคติเชิงบวกกับตัวเอง (การให้คุณค่ากับตนเอง) และมุ่งจัดการปัญหา (ไม่ยอมจำนน)” หากกล่าวย้อนไปยังช่วงชีวิตต่าง ๆ ของป้าศรีจันทร์พบว่า ป้าศรีจันทร์มีทัศนคติที่ดีต่อตนเอง ดังเห็นได้จาก การตั้งคำถามกับตนเองว่า “. . .ทำไมเขาถึงคิดกับเราเช่นนั้น เราไม่ใช่ผู้หญิงไม่ดี. . .” “ในเมื่อสามีพึ่งไม่ได้ ฉันก็พึ่งตนเอง ไม่ต้องพึ่งสามี” เป็นต้น ทำให้มีแนวทางในการจัดการปัญหาที่ไม่ทำตนเองบอบช้ำหรือยอมจำนนกับสถานการณ์ที่เป็นอยู่ แต่เห็นว่า ป้าศรีจันทร์มีความสามารถในการเผชิญปัญหาและจัดการปัญหาที่เกิดขึ้นกับตนเอง เช่น เมื่ออาผู้หญิงเริ่มมีท่าทีหึงหวงอาผู้ชาย ก็หลีกเลี่ยงโดยกลับบ้านเดิมของตน หรือ เมื่อสามีไม่สามารถพึ่งได้ ก็ไม่โอดครวญ กลับพยายามดิ้นรนช่วยเหลือตนเอง จนส่งเสียลูกเรียนจนลูกสามารถพึ่งตนเองได้ เป็นต้น เหล่านี้มิใช่เพียงภาพปรากฏการณ์ที่พบในชีวิตของป้าศรีจันทร์ แต่ถือเป็นวิธีคิดสำคัญที่ทำให้ป้าศรีจันทร์หลุดพ้นจากภาวะการถูกกดทับทางเพศในแต่ละช่วงได้

ประการที่สอง “ลูกคือพลังชีวิต” เป็นสิ่งที่ป้าศรีจันทร์ให้ความสำคัญมากกว่า “เป็นเป้าหมายสำคัญที่เป็นตัวหนุนเสริมชีวิตของตนเองเรื่อยมา” แม้สามีไม่รับผิดชอบ แต่ป้าศรีจันทร์ก็ยึดลูกเป็นแรงพลังในการดำเนินชีวิตและต่อสู้ชีวิต จน ณ วันนี้ลูกสามารถพึ่งตนเองได้

ประการที่สาม “ชีวิตได้เรียนรู้คุณค่าของชีวิตผู้อื่น” เพื่อประสบการณ์จริงเป็นอุทาหรณ์” ป้าศรีจันทร์เล่าว่า หลังจากที่มีเสียชีวิต ลูกสามารถช่วยเหลือตนเองได้ ก็ได้มีโอกาสมาทำงานเพื่อสังคมกับแกนนำผู้หญิงท่านหนึ่ง แต่เดิมป้าศรีจันทร์ก็ตีหมั้นเช่นกัน พอได้มาทำงานตรงนี้และเรียนรู้การทำงานในฐานะ แกนนำเครือข่ายเล็กเหล่า : ยุติความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็ก ชุมชนฟ้าใหม่ จ.เชียงใหม่ ทำให้เล็กตีหมั้น และได้เปิดโลกทัศน์ใหม่ที่เห็นการเปลี่ยนแปลงอย่างเท่าเทียมระหว่างหญิงชาย ได้ช่วยเหลือครอบครัวที่ประสบปัญหาการตีหมั้นและมีความรุนแรง ซึ่งการเข้ามาทำงานเพื่อสังคมในครั้งนี้ ป้าศรีจันทร์เล่าว่า

จุดที่ทำให้เปลี่ยน “. . . เพราะเรา ตัวเองมีใจที่ว่า เมื่อก่อนเรามีสามีขี้เหล้า เราเหมือนเป็นคนหนึ่งที่ถูกทำความรุนแรง เห็นคนทำความรุนแรงอีก ความรุนแรงที่เคยเจอกับตัวเอง ก็เลยว่า ลงมาช่วยก็มา”

“. . . เรียนรู้ว่า ชีวิตไม่ใช่การทำเพื่อตัวเองเท่านั้น แต่สามารถทำเพื่อสังคม แล้วก็ทำให้คนอื่นได้รู้ด้วยว่าที่ออกไปไม่ใช่ออกไปทำบาปดี ออกไปคนที่ออกไปด้วยได้ความรู้ด้วย แล้วได้กลับมาช่วยเหลือคน”

และประการสุดท้าย “การเป็นผู้ที่ยังทำประโยชน์ให้กับผู้อื่นได้ นั่นคือ ความสุข” เป็นสิ่งที่ทำให้ป้าศรีจันทร์กลายเป็นหญิงสูงวัยที่มีความสุข และดำเนินชีวิตผ่านการเข้ามาสู่ช่วงวัยสูงอายุ โดยไม่รู้สึกลงถึงภาวะวัยทอง ดังคำบอกเล่าว่า

. . . การที่อายุมากขึ้น ถ้าเรานอนอยู่เฉย ๆ ไม่มีประโยชน์ แต่หากที่ว่าเรานำเรื่องที่เคยประสบมาบอกเล่าให้คนข้างหลังได้ฟัง คนข้างหลังได้ประสบการณ์ข้างหน้า เพราะว่าตัวเองเป็นผู้อาวุโส เวลาพูดก็มีคนฟัง นั่งเล่าให้เขาฟังเป็นอย่างเป็นอย่าง. . . ไม่เหนื่อยที่ทำ สำคัญเป็นความภาคภูมิใจ ดีใจในตัวเองที่เกิดมาไม่เสียประโยชน์ที่เกิดมานี้

ชีวิตใหม่ที่เกิดขึ้นในช่วงบั้นปลายชีวิตของป้าศรีจันทร์ จึงเสมือนเป็นชีวิตที่ทำให้ผู้คนรุ่นหลังได้เรียนรู้ และสามารถนำไปเป็นบทเรียนในการเรียนรู้บทบาทหญิงชายที่ไม่ก่อให้เกิดความเหลื่อมล้ำทางเพศ ดังคำสอนของป้าศรีจันทร์ที่ให้กับลูก ๆ ว่า “. . . ถ้าลูกโตมาลูกอย่าทำแบบพ่อ คือ ถ้ามีลูกมีเมีย ให้รักลูกรักเมีย” ตรงนี้สะท้อนถึง “การผลิตซ้ำทางความคิดที่มีความคมชัดอยู่ในจิตใจของป้าศรีจันทร์ และการถ่ายทอดได้จริง”

กรณีศึกษาที่ 3

ป้าประนอม : หญิงที่ถูกคลุมถุงชน ความบอบช้ำ กับการหลุดพ้น สู่บทบาทผู้นำหญิง

ป้าประนอม (นามสมมติ) หญิงสูงวัย อายุ 60 ปี มีพี่น้อง 7 คน ผู้หญิง 2 คน ผู้ชาย 5 คน เป็นลูกคนที่ 4 พ่อแม่รักยิ่งกว่าไขในหิน หวังเลือกผู้ชายที่ดีให้ลูกสาวแต่งงาน สุดท้ายได้ผู้ชายเจ้าสำราญ เที้ยวเก่ง ดี่มเก่ง ดี่มเหล่าเคล้านารี ป้าประนอมตกอยู่ในห้วงทุกข์ แต่ไม่กล้าพูด เพราะถือว่า เป็นภรรยาของชายใดแล้วต้องอดทน และแม่สอนไม่ให้เถียงสามี ไฟในอกย่นำออก ไฟนอกลอยนำเข้า” “ชีวิตนี้ต้องอดทนเพื่อลูก สามีเท่านั้นที่สามารถหาเลี้ยงครอบครัวได้” ภาวะความอดทนขีดสูงสุดจากการถูกกดทับทางเพศ ป้าประนอมกลายเป็นโรคจิตกังวล ตระอมใจ ตลอดชีวิต ชีวิตหลุดพ้นได้จริง ๆ เมื่อสามีเสียชีวิต ป้าประนอมจึงได้มีการหล่อหลอมพลังชีวิตขึ้นมาใหม่

ภูมิหลังชีวิต

ชีวิตก่อนแต่งงาน ป้าประนอม ลูกสาวคนที่ 4 ของครอบครัว มีพี่น้องทั้งหมด 7 คน ผู้หญิง 2 คน ผู้ชาย 5 คน ครอบครัวของป้าประนอม พ่อรับราชการ แม่เป็นแม่บ้าน สภาพชีวิตในวัยเด็กก่อนแต่งงานอยู่กับครอบครัวและเรียนหนังสือเป็นหลัก

ชีวิตแต่งงานของป้าประนอม เริ่มขึ้นเมื่ออายุ 20 ปี โดยพ่อแม่เป็นผู้เลือกคู่ครองให้ (คลุมถุงชน) สภาพการใช้ชีวิตครอบครัว สามีทำงานต่างจังหวัด มีลูก 4 คน เป็นชายทั้งหมด ป้าประนอมประกอบอาชีพค้าขาย (ขายของชำ ขายขนม) หลังจากที่สามีไม่สามารถดูแลภาระครอบครัวได้อย่างเพียงพอ ปัญหาที่ป้าประนอมประสบจากชีวิตคู่ พบว่า ประสบปัญหาสามีมีภรรยาน้อย ปัญหาสุขภาพทางด้านจิตใจและร่างกาย ปัญหาทะเลาะวิวาทในครอบครัว นอกจากนี้ยังพบเหตุการณ์วิกฤติที่สำคัญในชีวิตที่เกิดขึ้น ส่งผลต่อการดำเนินชีวิตและเป็นช่วงชีวิตที่สร้างแรงกดดันอย่างสูงในการดำเนินชีวิต คือ สามีมีภรรยาน้อยต่อเนื่อง ประสบภาวะทางเศรษฐกิจจนหมดตัวเนื่องมาจากภาวะหนี้สิน สามีและลูกคนที่ 3 เสียชีวิต เหล่านี้ส่งผลให้ป้าประนอมประสบปัญหาสุขภาพกาย อารมณ์-จิตใจ ต่อเนื่องจนกลายเป็นโรคประจำตัวที่ยังคงต้องรับการรักษา

ปัจจุบัน ป้าประนอมอยู่กับลูกชาย 3 คน ซึ่งลูกทั้ง 3 คน ประกอบอาชีพทั้งหมดและเป็นผู้ดูแลแม่ โดยที่ป้าประนอมไม่ต้องประกอบอาชีพเช่นเดิม ออกมาดำเนินบทบาทแกนนำพัฒนาชุมชนร่วมกับชุมชน และองค์กรต่าง ๆ เช่น มูลนิธิเพื่อนหญิง สำนักงานเขต โรงพยาบาล เป็นต้น

3.1 การเผชิญภาวะกดดันทางเพศ : การถูกกดดันจากความเป็นผู้หญิง

ถ้อยคำบอกสอน “ความเป็นหญิง ความเป็นชาย” ที่ป้าประนอมถูกบอกสอน ป้าประนอม บอกเล่าถึงคำบอกสอนของพ่อแม่ ที่แตกต่างกันระหว่างลูกผู้หญิงและลูกผู้ชายไว้อย่างชัดเจน ซึ่งเป็นสิ่งที่ป้าประนอมถือเป็นกรอบปฏิบัติที่นำไปสู่ภาวะความกดดันของชีวิตในแต่ละช่วง

ถ้อยคำบอกสอนที่ป้าประนอมถือเป็นกรอบปฏิบัติ นั้นเชื่อมโยงกับการใช้ชีวิตในแต่ละช่วงคำบอกเล่าที่ผู้หญิงควรทำ ในพื้นที่ครอบครัว

“อย่างป้าประนอมเกิดมาเป็นลูกผู้หญิง คำว่า ลูกผู้หญิง คือ ต้องทำอาหาร ดูแลบ้าน เรียบร้อย พุดจาอ่อนน้อมถ่อมตน และเป็นคนอ่อนหวาน ต้องยอมผู้ชาย แรก ๆ ป้าประนอมไม่ค่อยเข้าใจในสิ่งที่พ่อแม่ สอนเท่าไร”

การแสดงบทบาทของผู้หญิงด้อยกว่าผู้ชาย เล่าว่า

ถูกบอกให้ “ยอมผู้ชาย” ที่พ่อแม่บอกสอนคือ ยอมในความเป็นผู้หญิง เหมือนที่เราจะด้อยกว่าพี่ชาย เมื่อเปรียบเทียบกัน แม่จะให้สิทธิกับพี่ชายมากกว่า ป้าประนอมเคยคิดน้อยใจอยู่ลึก ๆ ว่าแม่รักลูกผู้ชาย ไม่ค่อยรักลูกผู้หญิง ทั้งที่แม่ก็รัก แต่สมัยก่อนเหมือนว่า ผู้ชายจะมีภาษีเหนือกว่าผู้หญิง ซึ่งตอนเด็ก ๆ ก็ไม่ได้คิดอะไร ผู้ชายมีภาษีมากกว่าผู้หญิงคือ ผู้ชายทำอะไรก็ได้ ผู้หญิงจะทำอะไรไม่ได้ ต้องอยู่ในกฎในกรอบทุก ๆ อย่าง พอเริ่มเป็นวัยรุ่น ก็ต้องรักษานวลสงวนตัว เทียวไหนก็ไม่ได้ไปไหนก็ต้องมีผู้ปกครอง มีผู้ใหญ่ไปด้วย แต่ผู้ชายไปไหนก็ได้ นี่ก็อยากทำอะไรก็ทำ ครอบครัวจะเป็นแบบนี้ แม่จะเลี้ยงและจะสอน ว่า “ลูกผู้หญิงต้องรักษานวลสงวนตัว เป็นแก้วมณีอันมีค่า ถ้าแตกร้าวรานด้อยถอยราคา” “ผู้ชายถูกมือไม่ได้ เข้าใกล้ไม่ได้” จะสอนปลูกจิตสำนึกมาตลอดเลย

เมื่อผู้หญิงต้องแต่งงาน ชีวิตคู่ขึ้นอยู่กับสามี เล่าว่า

“ผู้หญิงแต่งงานแล้วต้องปรนนิบัติสามี. . .ดูแลตั้งแต่อาหารการกิน การนอน. . .หรือแม้แต่ไหว้สามีก่อนนอน”

“แม่ทุกหัวใจเพียงใดสิ่งที่ภรรยาควรทำคือ ไฟในอย่านำออกไปนอกอย่างนำเข้ามา กลายเป็นสิ่งที่ป้าจำได้ขึ้นใจ ไม่เคยนำความทุกข์หรือสิ่งที่สามีทำไปพูดกับใครเลย”

ภาวะการถูกกดดันทางเพศ : ป้าประนอม หญิงสาวที่มีลมหายใจแต่ไร้ชีวิต

ป้าประนอม เด็กสาวที่มีช่วงชีวิตในวัยเด็กเหมือนคุณหนู เล่าว่า

ช่วงวัยเด็กแม่พ่อกับแม่จะเลี้ยงลูกผู้หญิงและลูกผู้ชายต่างกัน แต่ความรักที่สัมผัสได้คือ พ่อแม่มีความห่วงใย และให้การดูแลเอาใจใส่ลูกผู้หญิงมากกว่าลูกผู้ชาย ด้วยฐานะครอบครัวที่ค่อนข้างดี ทำให้ป่าประνομถูกเลี้ยงดูแบบมีพี่เลี้ยงส่วนตัว งานบ้านจึงแทบไม่ได้แตะต้องเลย”

แต่ชีวิตเปลี่ยนไปเมื่อเข้าก้าวสู่วัยรุ่น พ่อแม่ได้จัดวางผู้ชายคนหนึ่งไว้ให้และบอกว่าผู้ชายคนนี้เป็นคนดีที่พ่อแม่เตรียมไว้ให้ แม้ว่าป่าประνομจะเคยได้ยินจากเพื่อน ๆ บ้างว่า “ผู้ชายคนนี้เป็นนักเที่ยว และมีผู้หญิงเยอะ” แต่ก็ไม่สามารถปฏิเสธงานแต่งงานครั้งนี้ได้ เพราะพ่อแม่บอกว่า “เขาเป็นคนดี” สุดท้ายป่าประνομแต่งงานแบบที่อาจเรียกได้ว่า “เป็นงานแต่งงานแบบคลุมถุงชน” จุดเริ่มของการตกอยู่ภายใต้ภาวะการถูกกดทับทางเพศเริ่มต้นและมีระดับของความบอบช้ำทางจิตใจเพิ่มทวีขึ้นเรื่อย ๆ เหมือนสภาพการณ์ของหญิงสาวหลาย ๆ คนที่พบเจอ คือ “แต่งงานใหม่ ๆ ดีมาก แต่หลังจากแต่งงานได้ไม่นานสามีคนดีเปลี่ยนไป” สำหรับป่าประνομแล้วเล่าว่า

“ . . . รู้มาก่อนว่า สามีเป็นนักเที่ยว นักดื่ม เสือผู้หญิง แต่ไม่คิดว่าจะออกลายเร็วขนาดนี้ . . . สามีต้องออกไปทำงานต่างจังหวัด และเป็นคนที่ชอบเลี้ยงดูผู้หญิงตลอด”

“สามี . . . ไม่เคยหยุดเที่ยว หยุดกินเหล้า หยุดมีผู้หญิง หรือหยุดใช้เงิน”

ป่าประνομรับรู้ได้ถึง สภาพะแรงแกดตันที่ตนเองกำลังเผชิญนั่นคือแรงกดทับทางเพศที่เริ่มส่งผลต่อสภาพจิตใจของป่าประνομและมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ดังคำบอกเล่าถึง “ความทุกข์ที่ได้รับจากสามี”

. . . ตั้งแต่อยู่ด้วยกันมาตลอด จนพอทำมาหากินมีเงินเค้าก็ติดผู้หญิงมาตลอด ทองหยองที่มีมาตอนหมั้นตอนแต่งงานก็ขายหมด เอามาซื้อเรือเค้าก็ไปวิ่งเรือก็ติดผู้หญิงมาตลอด เงินทองก็หมดไปกับผู้หญิงเยอะ หาเงินได้มาเราก็ได้กินบ้าง แต่ก็หมดไปกับผู้หญิงเยอะ แต่เค้าก็เลี้ยงเรา อดก็อดด้วยกัน ป่าก็พูดอะไรไม่ได้ เพราะเราไม่เห็นถึงแม้เห็นก็ยังพูดไม่ได้ พอเวลาเราพูดอะไรไป เค้าก็จะเสียงดัง ป่าก็จะเงิบ ป่าอายุชาวบ้าน เค้าจะรู้จุดอ่อนเรา ว่าถ้าเค้าเสียงดังเราจะหยุด เพราะเราอายุชาวบ้าน เราถูกสอนมาว่าไม่ว่าจะมีเรื่องอะไรอย่าให้ชาวบ้านรู้ จนกระทั่งอยู่กันมาช่วยกันทำงาน จนมีรถมีอะไร เค้าก็ไปติดผู้หญิงอย่างว่าจนหมด ไม่มีอะไรเหลือ จนตอนนี้ป่าเริ่มจะเป็นโรคจิต . . .

ชีวิตของป่าประνομดำเนินอยู่เช่นนี้จนมีลูก 4 คน ตอนไม่มีลูกการจัดการปัญหาของป่าประνομเลือกที่จะเงิบ ไม่บ่นว่า เพราะเชื่อคำแม่ว่า “เราเป็นภรรยาเขาก็ต้องอดทน” แต่ภาวะดังกล่าวกลับทำให้ป่าประνομกลายเป็นผู้หญิงที่คนรอบข้างบอกว่า “เป็นบ้า” เพราะเมื่อไหร่

ป้าประนอมตรอมใจจากสามี อาการที่เกิดขึ้นคือ “ไม่พูดกับใคร ฟังคนอื่นพูด แต่ไม่ได้ยิน ร่างกายหมดเรี่ยวแรง นอนอยู่กับที่” อาการเป็นอย่างนี้เรื่อยมา แบบเป็น ๆ หาย ๆ

ภาวะกดทับทางเพศที่ป้าประนอมได้รับ ส่งผลต่อสภาพจิตใจและสภาพร่างกายของป้าประนอมอย่างรุนแรงเรื่อยมา และเพิ่มแรงกดทับมากขึ้นเมื่อป้าประนอมมีลูก แม้สามีไม่มีการทำร้ายร่างกาย แต่สิ่งที่สามีกระทำตลอดชีวิตคู่ของป้าประนอม ได้ทำให้ป้าประนอมแทบสูญเสียนิสัยสภาพของความเป็นมนุษย์ไป ผลภาพจากแรงกดทับทางเพศ ถูกบรรยายผ่านคำบอกเล่า “ป้าผอม เครียด ซึม ร่างกายผ่ายผอม. . .ซึม เวลามันเป็นขึ้นมามันจะปวดหัวมาก ปวดมากเหมือนมีใครเอาอะไรมาบีบ”

จุดหลุดพ้นของป้าประนอม ที่ทำให้ป้าประนอม เริ่มตระหนักรู้ได้ว่า “จะยอมจำนนต่อไปไม่ได้คือ ลูก” เป็นแรงยึดเหนี่ยวที่ทำให้ป้าประนอมยืนหยัดอยู่ได้ และการปล่อยวาง ยอมรับถึง “สภาพที่สามีเป็น โดยคิดว่า สามีออกจากบ้านก็เป็นไม่ใช่สามีเราแล้ว เป็นอีกสิ่งหนึ่งที่แม่บอกสอนมา” แต่ภาวะการถ่วงเอี่ยวของตนของป้าประนอมใช้เวลาทั้งชีวิต ทั้งใช้ศาสนามาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยว ลูกเป็นเครื่องสร้างพลังชีวิต และครอบครัว ญาติพี่น้องช่วยให้กำลังใจ วิถีชีวิตคู่ของป้าประนอมดำเนินเช่นนี้เรื่อย ๆ แต่ไม่ได้ทำให้ป้าประนอมหลุดพ้นจากภาวะความกดทับทางเพศได้อย่างแท้จริง เพราะภาวะดังกล่าวฝังลึก และได้แปรสภาพจิตใจของป้าประนอมกลายเป็นผู้มีความวิตกกังวล อยู่ในภาวะที่เครียดง่าย หรือต้องใช้อยาทุกครั้งเมื่อมีอาการ จนถึงปัจจุบัน

จนกระทั่ง สามีของป้าประนอมเสียชีวิต ด้วยการฆ่าตัวตาย ก่อนหน้าที่สามีจะฆ่าตัวตาย ป้าประนอมมีกระบวนการปลดพันนาการชีวิตจากสามีนักดื่ม นักเที่ยว และมีภรรยาน้อยเรื่อยมา แม้ไม่ได้เลิกหา หย่าร้าง แต่ป้าประนอมมีกระบวนการจัดการปัญหาที่เกิดขึ้นกับตนเอง ตั้งแต่การหารายได้ด้วยตนเอง ส่งเสียเลี้ยงดูลูก โดยไม่รอสามี การออกไปทำงานนอกบ้าน และเริ่มเข้ามาช่วยเหลืองานสังคม ก็เริ่มมีคำนิทาเข้าหูสามีว่า “เราไปทำงานนอกบ้าน ระวังเมียจะมีชู้” และในช่วงที่ป้าประนอมพึ่งตนเองได้ สามีก็ไม่ได้ออกไปทำงานอยู่บ้านเฉย ๆ สภาพชีวิต ณ ตอนนั้นเหมือนกลับตาลปัตร ในขณะที่ป้าประนอมรู้สึกว่าการปลดปล่อยจากแรงกดทับทางเพศ สามีกลับรู้สึกต่างไป เพราะพฤติกรรมหลังจากที่สามีไม่ได้ออกไปทำงาน ป้าประนอม เล่าว่า

เราเริ่มปล่อยวางได้เมื่อลูกเริ่มโต และช่วยเหลือตนเองได้ เพราะไม่ต้องเครียดในการดูแล ชีวิตอยากทำอะไรทำ. . .จึงเริ่มออกไปทำงานนอกบ้าน เป็นงานที่ออกไปทำเพื่อสังคม เริ่มเข้าไปเป็นคณะกรรมการชุมชน เนื่องจากการที่เราได้ออกไปขายของนอกบ้าน มีโอกาสไปพบเจอเหตุการณ์ปัญหาวัยรุ่นติดยา ผู้หญิงโดนสามีทุบตี สามีติดเหล้า มีภรรยาบ่อย พอมีคนมาชวนไปทำ สโมสรเป็นคณะกรรมการชุมชน จึงเข้าร่วม และเริ่มที่จะออกนอกบ้านไปทำงาน ไปอบรมที่ อื่น ๆ ไกล มีคนมาบอกสามีว่า

เราไปมีผู้บ้าง. . .สามีดื่มเหล้าอยู่แล้วก็คิดมาก เพราะช่วงหลังมาเขาทำงานไม่ได้ก็จะอยู่บ้านเฉย ๆ แต่ก็ไม่ได้ดื่ม ไม่ได้เลิกเจ้าชู้ ทุกวัน

ที่บ้านจะมีผู้หญิงมาหาทุกวัน แต่ป่าไม่สนใจแล้ว จนวันหนึ่งไปงานบุญที่บ้านต่างจังหวัด สามีก็ไปด้วย ดื่มน้ำหนัก พอกลับถึงบ้านสามีก็ยังไม่ยอมดื่ม ตัวเราเองก็ไม่ไห เพราะเขาดื่มไม่หยุด และมาประชดประชันเรา ป่าเลยบอกว่า ชาตินี้ฉันของหย่ากับแกอย่างได้เจอกันอีก. . .จากนั้นเขาก็ถือรูปเดินสวนกับเราหน้าห้องน้ำแล้วบอกว่า “ให้ชชะจะได้ขาดกันเท่านี้. . .นั่นคือประโยคสุดท้ายที่ได้พูดกัน. . .”

หลังจากที่สามีเสียชีวิต สิ่งที่ติดอยู่ในใจป่าประนอมที่บอกกับตนเองว่า “เป็นเพราะตนเองหรือเปล่าที่พูดกับเขาไม่ดี เขาเลยฆ่าตัวตาย” แรกกตทับทางเพศที่ค้างอยู่ในความรู้สึกของป่าประนอม แต่ก็เบาบางลงได้เพราะเพื่อนและลูกให้กำลังใจ ทั้งนี้อีกใจหนึ่งก็เหมือนถูกปลดปล่อย การสร้างชีวิตใหม่จึงเริ่มขึ้น

3.2 การเผชิญแรงกดดันทางวัยเมื่อก้าวเข้าสู่การเป็นหญิงสูงวัย

พลังชีวิต รากฐานการก้าวสู่ภาวะสูงวัยของป่าประนอม

เมื่อชีวิตของป่าประนอมเริ่มก้าวเข้าสู่ภาวะสูงวัย ป่าประนอมเล่าว่า “มีผลน้อยมากหรือแทบไม่รู้สึกละเลย เราเข้าสู่วัยทอง แต่อาจมีหงุดหงิดบ้าง” สำคัญที่ทำให้ป่าประนอมรู้สึกชีวิตสูงวัยมิได้ทำให้ตนเองรู้สึกแกล้ง ดังคำเล่า “จิตใจไม่แก่ แต่เราแก่แค่ร่างกาย” มาจากมุมมองการใช้ชีวิต ว่า “เรามองออกไปให้มากกว่าตนเอง คิดดี คิดบวก เห็นปัญหาคน อยากร่วมแก้ปัญหาคนอื่น คนอื่นช่วยแก้ปัญหาเราบ้าง จะได้คิด จึงเป็นคนแก่ที่มีคุณภาพ” ซึ่งป่าประนอมได้ให้บทเรียนชีวิต เกี่ยวกับการก้าวเข้าสู่ภาวะสูงวัย ดังนี้

ประเด็นแรก เรื่องราวชีวิต เป็นเพียงประสบการณ์ อย่านำมาทำร้ายตนเอง ดังคำบอกเล่า “ประสบการณ์ที่ผ่าน อย่านำมาทำลายตนเอง”

ประเด็นที่สอง ทำความดีต่อตนเอง ครอบคลุม และผู้อื่น คำบอกเล่าของป่า ว่า “ตอนนี้พลังของป่าประนอมมาจากการที่ได้ช่วยเหลือคนอื่น ตอนนี้ใจอยากช่วยอย่างเดียว เรามีพลัง เราไม่อยากจะให้คนอื่นมีความทุกข์ จึงอยากถ่ายทอด เราอาจไม่สามารถเปลี่ยนแปลงเหตุการณ์ได้ แต่เปลี่ยนแปลงตนเองได้”

ป่าประนอมให้ทัศนะต่อว่า “ถ้าคนคิดดี ทำดี จิตใจก็ดีตามไปด้วย ทำให้ตอนนี้ปัญหาสุขภาพดีขึ้น”

ประเด็นที่สาม มีทัศนะในการมองปัญหา ป้าประนอมกล่าวว่า การมองปัญหาเป็นเรื่องสำคัญ ไม่ควรรีบให้ปัญหาทำร้ายตนเอง ปัญหาใดสามารถแก้ไขได้ให้แก้ไข แต่ปัญหาใดแก้ไขไม่ได้ให้ปล่อยวาง อย่าหมกหมุ่นจนทำร้ายตนเอง ดังคำกล่าวของป้าประนอมว่า

เราต้องดูแลตนเอง. . . เราเป็นที่พึ่งแห่งตนดีที่สุด และต้องรู้จักคิด ไม่หมกหมุ่นอยู่กับเรื่องของตนเอง . . . คิดอย่างมีเหตุมีผล . . . คิดได้แต่อย่าคิดจนทำร้ายตนเอง อะไรก็ได้แก้ อะไรแก้ไม่ได้ไม่ต้องแก้ ปล่อยให้เป็นไปตามครรลอง. . . เชื่อว่าปัญหาทุกอย่างมีทางออก. . . อย่างมองว่าปัญหาเป็นเรื่องใหญ่

ประเด็นที่สี่ สร้างพื้นที่ชีวิตให้กับตนเอง เปิดใจให้กว้าง ป้าประนอมกล่าวว่า ชีวิตอย่าทำตัวแก่แล้วแก่เลย . . . เป็นคนแก่ที่ไม่เปิดใจกว้าง กลายเป็นคนยึดติด บั่นทอนตนเอง และทำให้จิตใจหมกหมุ่น. . . เปิดพื้นที่ชีวิตให้กับตนเอง สร้างสังคม . . . มองออกไปให้มากกว่าตนเอง คิดดี คิดบวก , เห็นปัญหาคน , ช่วยแก้ปัญหาคนอื่น คนอื่นช่วยแก้ปัญหาเราบ้าง จะได้คิด และ เป็นคนแก่ที่มีคุณภาพ

3.3 การสร้างและพัฒนาพลังชีวิตในการก้าวสู่วัยผู้สูงอายุ

พลังชีวิตที่คืนมากับการหล่อหลอมชีวิตใหม่

ป้าประนอมกล่าวว่า “ชีวิตของป้าเป็นชีวิตที่เหมือนคนไม่มีชีวิต ดำเนินชีวิตได้ทุกวันนี้ก็เพื่อลูก แต่เมื่อลูกดูแลชีวิตตัวเองได้ เราก็อยากดูแลและให้ข้อคิดกับชีวิตคนอื่น ๆ ไม่ให้เหมือนที่เราประสบ” จากคำกล่าวข้างต้น พลังชีวิตที่คืนมาได้นั้นถูกหล่อหลอมจาก “บทเรียนชีวิต กับความรู้สึกที่อยากให้ผู้อื่นหลุดพ้นจากภาวะการถูกกดทับทางเพศ”

แนวทางการสร้างพลังชีวิตของป้าประนอมนั้น มาจากความรู้สึกที่ตนยึดมั่นในการทำความดี และสร้างสิ่งดีให้เกิดขึ้น โดยมักบอกสอนลูก ๆ เสมอว่า “สิ่งที่พ่อทำคือความไม่ดี เราเป็นลูกผู้ชาย (ป้าประนอมมีลูกผู้ชาย 4 คน) ต้องให้เกียรติและดูแลผู้หญิง เอาใจเขามาใส่ใจเรา ไม่ทำร้ายจิตใจของกันและกัน”

ประการแรก การทบทวน ตระหนักคิด เปลี่ยนแปลงตนเอง ชีวิตของป้าประนอมเผชิญเหตุการณ์เลวร้ายมาทั้งชีวิต แต่สิ่งหนึ่งที่พบในตัวป้าประนอมคือ ความไม่ย่อท้อ คิดทบทวนเปลี่ยนแปลง และเริ่มต้นใหม่ในทุกช่วง หรือทุกสถานการณ์ที่เกิดปัญหาขึ้น ป้าประนอมจะบอกกับตนเองเสมอว่า “ต้องอยู่ให้ได้”

ประการที่สอง มองตนเองอย่างมีคุณค่า สิ่งหนึ่งที่ป้าประนอมไม่เป็น คือ “การกล่าวโทษตนเองว่า ตนเองไม่ดี จึงทำให้เกิดสถานการณ์ขึ้น” เพียงแต่ภาวะความกดทับทาง

เพศที่เกิดขึ้น เพราะความเชื่อในกรอบปฏิบัติของความเป็นผู้หญิง สู้ด้ายป่าประนมก็ก้าวผ่านมาได้ โดยเพิ่มคุณค่า และมองตนเองอย่างมีคุณค่ามากขึ้น ควบคู่ไปกับการลดภาวะความกดดันทางเพศ ด้วยการนำศาสนาเป็นเครื่องเยียวยา

“บางครั้งเครียดมาก ๆ ก็จะเดินไปสนทนารธรรมกับพระอาจารย์ และที่สำคัญเราต้องหาให้เจอว่าชีวิตเรามีคุณค่าตรงไหน อย่างหนึ่ง ป้าดูแลลูกมาตลอด และคิดเสมอว่าฉันต้องอยู่เพื่อลูก ต้องเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับลูกได้เห็น เพราะพ่อเขาก็มาเป็นแบบอย่างที่ไม่ดีแล้ว”

ประการที่สาม เปิดโลกทัศน์ ไม่เก็บตัวเงียบ ช่วงชีวิตที่เลวร้ายที่สุดของป่าประนม มิได้ทำให้ป่าประนมตาบอดทั้งหมด ป้าประนมยังมองเห็นโลกข้างนอก เห็นปัญหาที่เกิดขึ้นกับชุมชนของตนเอง จนกระทั่งมีโอกาสเข้ามาทำงานเพื่อสังคม ป้าประนมลงมือทำทันที และเรียนรู้แนวคิดสิ่งใหม่ ๆ กลายเป็นสิ่งที่หนุนสร้างวิถีชีวิตที่ดีให้กับป่าประนมในการทำมาหากิน และมีจิตอาสามากขึ้น

ประการที่ดี แสดงศักยภาพของตนเอง การเข้ามาสู่การเป็นแกนนำพัฒนาชุมชน ทำให้ป่าประนมได้มีโอกาสสร้างและพัฒนาศักยภาพตนเอง นอกเหนือจากความเป็นภรรยา แม่ และลูกสาว ซึ่งป่าประนมกล่าวว่า

“การที่ตนเองสามารถช่วยเหลือผู้อื่นได้ และเห็นผู้อื่นมีความสุข เหมือนเป็นกำลังใจให้ตนเองสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างเป็นสุข. . . ทั้งยังทำให้ตัวเราเรียนรู้ชีวิตของคนอื่นคู่ไปด้วย. . . อะไรที่ไม่เคยรู้ก็ได้รู้”

ประการห้า ผลิตซ้ำทางความคิด และถ่ายทอดวิถีชีวิตที่ดีให้กับลูกหลาน ป้าประนมไม่ได้หยุดเพียงแค่นั้นเองคิดได้ทำได้ แต่ยังมีถ่ายทอดประสบการณ์ วิถีชีวิตสู่ลูกหลาน โดยเฉพาะการหล่อหลอมให้ลูกชายเป็นลูกผู้ชายตัวจริง กล่าวว่า “ลูกผู้ชายตัวจริง ต้องรักครอบครัว ไม่กระทำความรุนแรง ให้เกียรติผู้หญิง”

เหล่านี้ถือเป็นบริบทที่หนุนสร้างให้ป่าประนมมีชีวิตใหม่ และสามารถใช้ชีวิตในช่วงสูงวัยได้อย่างเป็นสุข ดังคำกล่าวของป่าประนมที่ว่า “ชีวิตเราทำประโยชน์ให้คนอื่นได้ ถือเป็นเรื่องที่ดี ตัวเราดีแล้ว เราก็อยากให้คนอื่นดีด้วย แบบนี้ทำให้ชีวิตเรามีคุณค่า”

มุมมองของคนรอบข้างต่อพลังชีวิตของป่าประนม

ทัศนะของผู้คนรอบข้างต่อพลังชีวิตของป่าประนม ซึ่งส่วนใหญ่มีทัศนะต่อป่าประนมในเชิงบวก ดังเช่น

ทัศนะของลูก จากคำบอกเล่าของลูก ๆ ถึง ทัศนะต่อบทบาทความเป็นแม่ของป่าประนม กล่าวว่า “ภูมิใจในตัวแม่ แม่ดูแลลูกดี มาโดยตลอด และเป็นผู้หญิงที่มีความอดทน เข้มแข็ง” และเมื่อมองถึงบทบาทของแม่ต่อการทำงานเพื่อสังคม ว่า “ภูมิใจเหมือนกัน แม่อยากทำอะไรก็ตามใจ

แม่ แต่สิ่งที่ห่วงคือ สุขภาพของแม่ เพราะเห็นแม่ทำงานหนัก และตั้งใจทำงานมาก อยากให้แม่ดูแลสุขภาพของตัวเองบ้าง”

ทัศนะของพี่ชายต่อน้องสาว ลุงดำรง (นามสมมติ) พี่ชายของป้าประนอม เป็นผู้ชายต้นแบบของเครือข่ายชุมชน เลิกเหล้า : ยุติความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็ก เป็นบุคคลหนึ่งที่เปลี่ยนแปลงชีวิตตนเองในช่วงวัยสูงอายุ จากนักดื่มตัวยง มาเป็นแกนนำผู้ชายต้นแบบเลิกเหล้า และทำงานเพื่อยุติความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็ก ซึ่งการเปลี่ยนแปลงชีวิตได้ครั้งนี้ มีจุดเริ่มต้นมาจากการชักชวนของป้าประนอมในการเข้าร่วมกิจกรรม เพื่อเปิดโลกทัศน์ในการใช้ชีวิตที่มากกว่าตนเอง และเรียนรู้การเปลี่ยนแปลงตนเอง ควบคู่ไปกับการทำงานเพื่อผู้อื่น เมื่อกล่าวถึง ทัศนะต่อบทบาทของน้องสาว กล่าวว่า “ยอมรับในสิ่งที่น้องสาวทำ และน้องสาวต่อสู้ชีวิตมามาก จนถึงวันนี้”

จึงกล่าวได้ว่า ภาวะสูงวัยของป้าประนอมมิได้มีผลต่อพลังชีวิต ทั้งนี้ยังพบกระบวนการเสริมสร้างพลังชีวิตอย่างต่อเนื่อง

กรณีศึกษาที่ 4

ยายเนียร : หญิงผู้ไม่ยอมแพ้ เพื่อลูก สู้ฟ้าวันใหม่

ยายเนียร หญิงอายุ 65 ปี ที่เกิดมาในครอบครัวค้าขาย ครอบครัวอพยพหนีสงครามโลกครั้งที่ 2 มาทางเรือจากนครสวรรค์ มาตั้งรกรากอยู่ที่จังหวัดลำปาง ยายเนียรเกิดในเรือในระหว่างอพยพ มีพี่น้องทั้งสิ้น 7 คน เป็นชาย 2 คน (คนที่ 1 และ คนที่ 6) หญิง 5 คน โดยยายเนียรเป็นลูกคนที่ 2 และเป็นลูกผู้หญิงคนแรกของครอบครัว

ยายเนียรเติบโตมาในบรรยากาศของครอบครัวชาย มีสมาชิกที่อาศัยอยู่ในบ้านเดียวกัน 11 คน ได้แก่ ย่า พ่อ แม่ น้ำชาย และพี่น้องทั้ง 7 คน เมื่อมาตั้งรกรากอยู่ที่จังหวัดลำปางได้เริ่มทำอาชีพขายปลาสด โดยขายปลีกในตลาดก่อน ต่อมาขายยกกิจการเป็นทั้งค้าส่ง และค้าปลีก

ตอนเป็นเด็ก ๆ แม่ก็ต้องช่วยที่บ้านทำงานทั้งก่อนไปโรงเรียนและหลังกลับจากโรงเรียน ตอนเรียนประถมก็ต้องเริ่มทำงานแล้ว ทำงานตั้งแต่จำความได้ มีหน้าที่ต้องตื่นแต่เช้ามาเปลี่ยนน้ำปลา ช่วยกันกับลุงนง (พี่ชาย) 2 คน แล้วถึงจะไปโรงเรียนได้ ตอนขายส่ง ปลาเยอะมาก อยู่ในล้ง แม่ค้าขายปลีกตามตลาด และต่างอำเภอจะมารับปลาที่บ้าน มีเป็น 40 – 50 ลัง ที่ต้องเปลี่ยนน้ำทุกวัน ทำหน้าที่นี้ตั้งแต่ ป. 3 จนจบ ม.ต้น

ยายเนียรเรียนหนังสือจนจบชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น และก็ไม่ได้ศึกษาต่อ ซึ่งในบรรดาพี่น้องทั้ง 7 คนนี้ มีเพียงลูกสาว 3 คน คือ ยายเนียร และน้องสาวคนที่ 3 และคนที่ 4 ที่ไม่ได้ศึกษา

ต่อ ส่วนพี่ชาย คนโต ศึกษาต่อจนจบปริญญาตรี รวมถึง น้องคนที่ 5,6 และ 7 ก็ศึกษาระดับปริญญาตรีกันทุกคน ยายเนียรเปรียบเสมือนพี่สาวคนโตของครอบครัวที่ต้องดูแลบ้าน พ่อแม่ และน้อง ๆ ต้องทำทั้งงานในบ้าน และงานนอกบ้าน ชีวิตทำงานตลอดเวลา ยกเว้นเพียงเวลาอนเท่านั้น ที่เป็นการพักผ่อนเดียวในชีวิตช่วงวัยดังกล่าว

จนกระทั่ง อายุย่างเข้า 19 ปี จึงพบกับสามี รู้จักกันเพราะบ้านอยู่ใกล้กัน บ้านฝ่ายชายอยู่หลังวัด ส่วนบ้านยายเนียรอยู่หน้าวัด ความรักครั้งนั้นเป็นรักแรกและรักเดียวของยายเนียร อยู่กินกันโดยไม่ได้แต่งงาน เพราะ “หนีตามกันไป” แล้วมาขอขมาผู้ใหญ่ที่หลัง ชีวิตหลังแต่งงานค่อนข้างเหนื่อยใจเพราะสามีเป็นคนเจ้าชู้และเป็นหนุ่มเจ้าสำราญ กิน เที่ยว เป็นประจำ ยายเนียรมีลูก 2 คน คนแรกเป็นผู้ชาย คนที่สองเป็นผู้หญิง ซึ่งระหว่างที่ลูกเติบโตใหญ่นั้นยายเนียรต้องแบกรับภาระการเลี้ยงดูลูกตามลำพัง เพราะสามีไม่ได้เอาใจใส่ดูแล อีกทั้งยายเนียรได้รับเอาลูกของภรรยาบ่อยมาเลี้ยง เพราะภรณยาน้อยของสามีต้องการแต่งงานใหม่และให้ลูกมาอยู่กับสามี ยายเนียรจึงรับเลี้ยงลูกภรณยาน้อยอีก 2 คน เป็นชาย 1 คนซึ่งอายุน้อยกว่าลูกชายคนโตของยายเนียร 2 เดือน และหญิง 1 คน อายุน้อยกว่าลูกสาวของยายเนียร 3 ปี

ขณะนั้นยายเนียรประกอบอาชีพค้าขาย โดยเริ่มจากขายผลไม้ตามฤดูกาล ไปรับผลไม้จากสวนในต่างจังหวัดมาขายส่งให้พ่อค้า แม่ค้า ในจังหวัดลำปาง โดยช่วงที่ไปรับซื้อผลไม้ต่างจังหวัดก็จะให้ลูกอยู่กับพี่เลี้ยง ซึ่งเมื่อลูก ๆ เริ่มโตขึ้นยายเนียรรู้สึกว่าได้มีเวลาดูแลลูกอย่างเต็มที่เพราะต้องไปต่างจังหวัดตลอด จึงเปลี่ยนมาขายของชำในตลาด ซึ่งขายทั้งน้ำพริกแกง มะพร้าวไม่ (น้ำกะทิ) เครื่องปรุงและอาหารแห้งต่าง ๆ โดยมีลูกจ้างและลูก ๆ ช่วยขายของทุกคน

บ้านที่อาศัยเป็นบ้านของตนเองแต่ปลูกในที่ที่พ่อของสามียกให้ ยายเนียรระลึกเสมอว่าตนเองอาศัยบ้านของสามีอยู่ แม้จะแยกครอบครัวมาอยู่ตามลำพังแต่ก็เป็นครอบครัวใหญ่ เพราะมีสมาชิกที่อยู่รวมกันถึง 12 คน คือ สามี ยายเนียร ลูก 4 คน และลูกจ้างอีก 6 คน และสมาชิกทุกคนจะมีหน้าที่ของตนเองในการช่วยงานทั้งงานบ้านและงานในร้าน ยายเนียรจึงเปรียบเสมือนผู้จัดการ ที่ต้องจัดการ ดูแล และสั่งการทุกอย่างด้วยตนเอง ยายเนียรจึงมีลักษณะของผู้หญิงที่แข็งแกร่งเพราะต้องเป็นหลักให้กับครอบครัว ทั้งครอบครัวของตนเองและครอบครัวของลูกจ้างที่ต้องพึ่งพาอาศัยรายได้จากการรับจ้างในร้านของยายเนียร ซึ่งก็มักจะมีปัญหามาให้ช่วยเหลือและแก้ไขเรื่อยมา แต่ถึงแม้ยายเนียรจะเก่งในเรื่องการจัดการและเป็นผู้หญิงที่คล่องแคล่ว เป็นผู้นำครอบครัว แต่ในชีวิตที่ผ่านมาก็เผชิญกับภาวะกดดันในฐานะที่เป็นผู้หญิงไม่น้อย

4.1 การเผชิญภาวะกดดันทางเพศ : การถูกกดดันจากความเป็นผู้หญิง

ถ้อยคำสอนที่ถูกบอกเล่าถึงความเป็นหญิง ความเป็นชาย

ยายเนียร เป็นอีกครอบครัวที่สมาชิกในครอบครัวต้องช่วยกันทำมาหากิน ทำให้ภาวะการเลี้ยงดูระหว่างลูกผู้หญิงกับลูกผู้ชายไม่ได้มีความแตกต่างกันมากนัก ดังคำกล่าวของยายที่ว่า

... พ่อแม่เลี้ยงลูก ๆ ไม่ต่างกัน ถ้าทำผิดก็ตีอย่างเดียว โตขึ้นมาโดยดูจากคนละเวก บ้านเป็นตัวอย่าง คุณคนแก่คนเฒ่าทำอะไรก็จดจำมาเป็นตัวอย่าง จะต้องช่วยกันทำงานกับพี่ชายคนโต ช่วยดูแลน้อง ๆ ที่บ้านจะเป็นคนขายส่งปลาเจ้าใหญ่ในลำปาง แม่ค้าต่างอำเภอก็จะมารับปลาที่บ้านหมด จึงต้องทำงานหนัก ไม่เคยได้ไปเที่ยวที่ไหน ต้องช่วยกันทำมาหากิน

แต่ทั้งนี้ด้วยความเป็นลูกคนโตและความเป็นลูกผู้หญิง ภาวะของการดูแลงานบ้าน ก็ยังคงเป็นหน้าที่หนึ่งของความเป็นพี่สาว ดังคำบอกเล่าของยายเนียรว่า

“... เป็นลูกสาวคนโต ต้องคอยดูแลและเป็นพี่ของพ่อ แม่ พี่น้อง ต้องช่วยทำงานตั้งแต่เด็ก ต้องช่วยเปลี่ยนน้ำปลา ทุกวันก่อนไปโรงเรียนต้องดูแลหุงหาอาหารให้น้อง ๆ...”

ตลอดจนพื้นที่สำคัญของยายเนียร ยังคงเป็นที่บ้านและครอบครัวเท่านั้น ดังคำบอกเล่าที่ว่า

“ได้เริ่มเรียนที่โรงเรียนพินิจวิทยา จนจบระดับประถม ก็ไปเรียนต่อ ร.ร. ลำปาง กัลยาณี จบชั้น ม.3 อยากไปเรียนต่อนาฏศิลป์ ที่กรุงเทพฯ แม่ไม่ให้ไป ก็เลยไม่ได้เรียนต่อ ออกมาช่วยค้าขาย”

“... ตั้งแต่เด็ก ๆ จนโตเป็นสาวแม่ไม่ให้ไปไหน ไม่เคยได้ไปเที่ยว เพราะแม่บอกว่าผู้หญิงไปไหนมาไหนอันตราย...”

การดำเนินชีวิตของยายเนียรตั้งแต่เกิดจนเป็นสาวก่อนแต่งงาน ดำเนินไปบนพื้นที่ของครอบครัวเป็นหลักสำคัญ ภาวะการดำรงนั้นมิได้สร้างแรงกดดันที่สะท้อนให้เห็นความแตกต่างระหว่างลูกผู้หญิงกับลูกผู้ชายมากนัก แต่ยังคงสะท้อนให้เห็นถึงบทบาทของลูกผู้หญิงและหน้าที่ที่เป็นกรอบปฏิบัติมากกว่าลูกผู้ชาย

ภาวะความกดดันชีวิตลูกผู้หญิงของยายเนียร เริ่มต้นขึ้นเมื่อยายเนียรตัดสินใจมีชีวิตครอบครัว

จุดพลิกผันในชีวิต ที่มาพร้อมแรงกดดัน และความเจ็บปวดแทบทั้งชีวิต

ยายเนียร ตัดสินใจมีครอบครัว โดยที่สามีพาหนีไปใช้ชีวิตอยู่ด้วยกัน เพราะครอบครัวขาดขวาง แล้วพามาขอขมากับพ่อแม่ จากนั้นจึงแยกบ้านอยู่เองในที่ดินของพ่อสามี ส่วนสามีไม่ค่อยได้อยู่ด้วย เนื่องจากเข้าไปทำไม้ในป่า

ภาวะการกดทับเริ่มต้นขึ้นเมื่อชีวิตครอบครัวผ่านไปสักระยะ ด้วยสามีเป็นหนุ่มเจ้าสำราญ ถ้าเข้ามาในเมืองต้องเที่ยวตลอด ไม่เคยดูแล ชอบเที่ยว กลับบ้านตี 4 ตี 5 มักทิ้งให้ยายเนียรอยู่คนเดียว แม้กระทั่งตอนคลอดลูกก็ต้องไป โรงพยาบาลเอง สิ่งที่เกิดขึ้นกับยายเนียรในช่วงนี้ ยายใช้ชีวิตการจัดการความรู้สึกโดยมุ่งไปที่ “ลูก” และ “อดทนเพื่อลูก” เป็นหลัก โดยยายเนียรเล่าว่า “แม่ก็ไม่เคยว่า ไม่เคยตาม แม่ก็เลี้ยงลูกไป พ่อไม่เคยสนใจลูกเมียจะเป็นอย่างไร พ่อก็ไปเที่ยวของเค้า แม่ก็อดทนคิดแต่ว่า เมื่อไหร่ที่ลูกโตจะไปทำมาหากินด้วยตัวเอง”

ยายเนียรเผชิญกับปัญหา โดยที่มิเคยบรีปากบ่นว่าพฤติกรรมของสามีเลย ทั้งนี้คิดว่าคงไม่มีประโยชน์อะไร เค้าก็มีชีวิตของเค้าไป แม่ก็ใช้ชีวิตของแม่ ดูแลลูกไป เวลาลูกร้องพ่อก็จะหงุดหงิดโมโห แม่ต้องปกป้องลูก ไม่ให้พ่อทำอะไรลูก แม่ต้องทำทุกอย่างดูแลพ่อ ตั้งแต่หัวจรดเท้า พ่อไม่เคยสนใจลูกจะกินอยู่อย่างไร ไม่เคยดูแล เอาแต่ความพอใจของตนเอง นอกจากจะเที่ยวเก่ง แล้วยังเจ้าชู้ ที่รู้ พ่อมีเมีย 4 คน ที่ไม่รู้ก็คงมีอีก แม่รับเอาลูกเมียน้อยมาเลี้ยงทุกคน เพราะเห็นว่าเด็กไม่รู้เรื่อง สมัยก่อนที่จะออกเรือมีทองติดตัว 3 บาท จะต้องค่อย ๆ ตัดขายทีละน้อยเอาเงินมาเลี้ยงลูก เพราะพ่อไม่ค่อยมีความรับผิดชอบ แม่ก็ไม่อยากเรียกร้องอะไร เพราะตอนนั้นลูกยังเล็ก ต้องดูแลลูกไม่สามารถที่จะออกไปทำมาหากินได้ ไม่เคยขอพ่อ เค้าให้เท่าไรก็เอาเท่านั้น

การจัดการกับภาวะกดดัน ยายเนียรพยายามหลีกเลี่ยงการบ่นว่า และร้องไห้เพื่อระบายความรู้สึกเท่านั้น เพราะยังคงต้องพึ่งสามีอยู่ ดังคำบอกเล่าของยายเนียรว่า

... รู้สึกเสียใจเหมือนกันก็ได้แต่ร้องไห้อยู่คนเดียว แต่ก็คิดว่าไม่พูดดีกว่า ไม่อยากให้ลูกเดือดร้อน หากมีอะไรเกิดขึ้นลูกจะไม่มีที่ซุกหัวนอน พ่อจะไปไหนก็ไป แม่ไม่ยอมไปไหนขอให้ลูกมีที่อยู่กิน คุ่มแค้นคุ่มฝนก็พอใจละ เพราะถ้าหนีออกไปก็ไม่รู้จะไปอยู่ไหน ยายก็ยังโกรธอยู่จะไปพึ่ง โบบุญก็ไม่ได้ ก็ต้องอดทนอยู่ไป เพื่อลูก ยายโกรธมากชนิดที่ไม่เคยมาดูลูก ๆ เลย

ตลอดระยะเวลาของการใช้ชีวิตคู่ ยายเนียรถูกกระทำทารุณแรงทางจิตใจอย่างต่อเนื่อง ความบอบช้ำที่ยายเนียรต้องทนเผชิญ ก็เพื่อลูก จนกระทั่ง ณ วันหนึ่ง ยายเนียรต้องเผชิญ

กับระดับความรุนแรงที่มากขึ้น เพียงเพราะยายเนียร์ก้าวออกจากพื้นที่ของบ้านหรือครอบครัว เพื่อไปร่วมงานสังสรรค์ในงานแต่งงาน เล่าว่า

... เคยมีอยู่ครั้งหนึ่งที่แม่ไปงานแต่งงานน้องชายของพี่สะใภ้ ชวนพ่อ พ่อไม่ไปด้วย ตอนนั้นลูกอายุประมาณ 10 ขวบ แม่ก็ไปคนเดียว แล้ววันนั้นเพื่อน ๆ ชวนไปทานข้าวต่อ แม่ก็ไป กลับมาประมาณ 4 ทุ่ม พ่อปิดประตูขังไม่ให้แม่เข้าบ้าน แม่ก็เรียกลูกชายให้เปิดประตูให้ พ่อสั่งห้ามไม่ให้ลูกเปิด หาวว่าแม่มีซู้ ตาว่าแม่ด้วยคำหยาบคาย สาราพัด ถ้าเป็นคนอื่นคงไม่ทน แม่ต้องอดทนไม่เถียงเพราะคิดว่าพ่อเมา แม่ก็อดทนอย่างเดียว พ่อเป็นถึงขนาดเอาปืนมายิง เกือบโดนเท้าลูกชาย พ่อเป็นแบบนี้ตั้งแต่ 4 ทุ่มจนถึง ตี 1 ตี 2 ก็ไม่ยอมหยุด ตาว่าแม่ ด้วยคำพูดหยาบคาย แม่ทนไม่ไหว ลูกขึ้นมาเอาด้ามปืนตบพ่อ ทำดวงป็นกับพ่อ พ่อก็จะสู้ ตบตีกัน แม่ก็กั้นพ่อไว้ ให้ลูก ๆ หนี ตอนนั้น มีลูกแม่ 2 คน ยังมีลูกเมียพ่ออีก 2 คน ที่แม่เอามาเลี้ยง แม่เป็นห่วงลูกมาก จนสามารถทำอะไรก็ได้

เหตุการณ์ครั้งนั้นแม้จะผ่านไปกว่า 30 ปีแล้ว แต่ทุกคนในครอบครัวก็ยังไม่เคยลืมเรื่องราวที่เกิดขึ้น โดยเฉพาะลูก ๆ ของยายเนียร์ ที่อยู่ในเหตุการณ์

ตอนนั้นยังเด็กอยู่ ก็รู้สึกกลัวมาก มีความรู้สึกที่พ่อน่ากลัว ตอนนั้นไม่อยากอยู่กับพ่ออีกแล้ว ก็ยังชวนแม่จะว่าเราไม่ต้องอยู่บ้านนี้อีกแล้ว จะให้แม่พาไปอยู่ที่อื่น แต่แม่ก็บอกว่าไม่ได้ ที่นี่เป็นบ้านเรา เราต้องอยู่ที่บ้านเราไปไหนไม่ได้ทั้งนั้น ตอนนั้นก็ยังเด็ก ไม่ค่อยเข้าใจ แต่หลังจากเกิดเหตุการณ์ในครั้งนั้นแล้ว ก็ไม่เคยเกิดขึ้นอีกเลยนะ ก็ครั้งเดียวจริง ๆ ที่เห็นพ่อแม่ทะเลาะกันรุนแรง ในตอนนั้นความรู้สึกที่มีต่อพ่อมันก็ไม่ค่อยดีเท่าไร รู้สึกว่าพ่อน่ากลัวไม่อยากเข้าใกล้พ่อ

พี่ไก่ ลูกสาวคนเล็กของยายเนียร์ได้แสดงความรู้สึกครั้งนั้น ซึ่งเป็นประสบการณ์ที่เธอย้ำต่อเราว่าเป็นประสบการณ์ที่เธอจดจำได้เสมอ อย่างไรก็ตามหลังจากนั้นยายเนียร์เองก็ไม่เคยบอกสอนให้ลูกรู้สึกไม่ดีต่อพ่อ

แม่ก็จะพูดรอกหูทุกวันว่า พ่อก็คือพ่อ ไม่ให้คิดกับพ่อทางไม่ดี แม่จะพูดรอกหูทุกวันว่าต้องรักพ่อ จนความรู้สึกมันลดลงเรื่อย ๆ ประกอบกับพ่อก็ไม่เคยทำแบบนั้นอีกแล้วก็ดูแลเอาใจใส่เรามากขึ้น ตอนหลังก็ดีนะ แต่ว่าเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในวันนั้นจนถึงทุกวันนี้ก็ยังติดตาอยู่ไม่เคยลืมเลย ตอนที่เริ่มโตเป็นสาวก็จะบอกตัวเองตลอดว่า เราจะไม่ยอมให้แฟนมาทำร้ายเหมือนที่พ่อทำกับแม่ และทุกวันนี้จะรู้สึกตลอดเวลว่า ถ้าไม่มีแม่คนนี้ ชีวิตเราจะเป็นอย่างไร คงไม่มีอย่างทุกวันนี้แน่นอน

แต่สำหรับลูกชายที่อยู่ในเหตุการณ์ ซึ่งเป็นลูกของภรรยาบ่อย ที่ยายเนียร์เอามาเลี้ยงดูด้วย ได้แสดงความรู้สึกต่อเหตุการณ์ครั้งนั้นว่า

“ตอนนั้นรู้สึกสงสารแม่มาก คิดแต่ว่าพ่อไม่น่าจะทำกับแม่ขนาดนั้น ตอนนั้นเราก็กังเด็กรู้สึกจะไม่รู้จะช่วยแม่ยังไง”

ตัวของพี่จ๊อดลูกเลี้ยงของยายเนียร์ มีความรักและเป็นห่วงยายเนียร์เหมือนแม่จริง ๆ ของตนเอง ซึ่งจากเหตุการณ์ครั้งนั้นพี่จ๊อดเองก็จดจำและระลึกเสมอว่าจะไม่เป็นอย่างพ่อ แต่ในที่สุดพี่จ๊อดก็สารภาพว่า ตนเองก็เคยมีพฤติกรรมเช่นเดียวกับพ่อ

ก็จดจำตลอด และคอยบอกตัวเองเสมอว่าจะไม่ทำแบบพ่อ แต่มันก็ผิดพลาด พี่เคยทำร้ายเมียพี่อยู่ครั้งนึง ก็เพราะความโมโห ประกอบกับเมาด้วย พี่ถึงได้คิดว่าพ่อในวันนั้นก็คงเป็นอารมณ์เดียวกับพี่ ในวันที่พี่ทำเมียพี่ เพราะจำได้ว่าวันที่เกิดเรื่องนั้น พ่อก็ดื่มเหล้าด้วยนะ หลังจากนั้นพี่ก็ไม่เคยทำอีกเลยนะ ก็ครั้งนั้นครั้งเดียว ซึ่งถ้าคิดในอีกมุมหนึ่งก็คือมันเป็นเรื่องของอารมณ์ พ่อคงมีอารมณ์โมโหที่ระงับไม่ได้ ซึ่งมันเกิดขึ้นได้กับทุกคน . . . พี่เสียใจมากเพราะเมียเราเราก็รักนะ แต่ตอนนั้นรู้เลยว่าที่มันเกิดขึ้นมันเป็นอารมณ์ชั่ววูบ แล้วก็จะบอกย้ำกับตัวเองตลอดว่าจะไม่ให้เกิดเหตุการณ์แบบนั้นขึ้นอีกเป็นครั้งที่สอง ซึ่งพี่คิดว่าพ่อเองก็คงรู้สึกอย่างเดียวกับพี่แหละ เพราะหลังจากนั้นพ่อก็ไม่เคยทำแบบนั้นอีกเลย

พฤติกรรมนี้เป็นสิ่งที่ถูกถ่ายทอดมาจากต้นแบบคือ พ่อ ซึ่งได้อ้างเหตุผลเรื่องความโมโห และความเมาเป็นเหตุ แม้พี่จ๊อดจะบอกว่าเสียใจมากในสิ่งที่ทำลงไป และจะไม่ทำอีก สิ่งนี้ก็ไม่ควรเกิดขึ้นตั้งแต่แรก และความรู้สึกของพี่จ๊อดต่อแม่อย่างยายเนียร์ที่พยายามเลี้ยงทั้งลูกของตนเองและลูกของภรรยาบ่อยอย่างดีนั้น ได้ถูกบอกเล่าผ่านตัวพี่จ๊อดว่า

. . . ก็รู้สึกดี มีความสุขรู้สึกอยู่ตลอดว่า แม่ก็คือแม่ ไม่ได้คิดว่าเป็นแม่เลี้ยงหรืออะไร แม่ให้การเลี้ยงดูอย่างดี ส่งเสียให้เรียนหนังสือ ถึงทุกวันนี้ก็ยังสำนึกในบุญคุณเสมอ ไม่เคยทอดทิ้งแม่เนียร์ไปไหนมาไหนก็จะนึกถึงเสมอ. . . ถ้าโดยรวม ๆ ก็ไม่แตกต่างกัน แต่ถ้าจะให้พี่พูดจริง ๆ จากส่วนลึกจะว่าเค้ารักพี่เต็มร้อยมันก็คงไม่เต็ม ก็อาจจะซัก 90 แต่ที่เหลืออีก 10 ก็ไม่ใช่ว่าแม่ไม่ดีนะ แต่มันอาจจะมีอะไรสัก ๆ ในใจเค้า ที่เราไม่รู้ แต่พี่ก็พอใจในสิ่งที่พี่ได้รับทุกอย่าง

ในความพยายามของยายเนียร์ในการเลี้ยงดูลูกของภรรยาบ่อยของสามี ซึ่งให้ทั้งการศึกษาที่ดี เลี้ยงดูจนเติบโตใหญ่จนปัจจุบันนี้มีหน้าที่การงานที่มั่นคง ถึงแม้ลูกเลี้ยงจะรู้สึกว่าได้รับความรักไม่เต็ม 100 เปอร์เซ็นต์ แต่ก็มากเพียงพอในความรู้สึกของลูกเลี้ยงที่เข้าใจว่าตนเองก็ไม่ใช่ว่าลูกที่แท้จริง อีกทั้งยังเป็นลูกของผู้หญิงที่สามีนำมาทำร้ายจิตใจและความรู้สึกของยายเนียร์

ยายเนียรใช้ชีวิตคู่อยู่ท่ามกลางแรงกดดันด้วยเพียงเพราะความเป็นผู้หญิง ซึ่งการดำรงอยู่ได้ในภาวะแรงกดดันทางเพศของยายเนียร นั้นพบว่า

ประการแรก “ลูกคือหัวใจของการดำรงได้ของยายเนียร” ดังคำบอกเล่าที่ว่า

“อดทนเพราะ... ความที่ไม่อยากให้ลูกเดือดร้อน ตัวเองยังงี้ก็ได้ พ่อจะเป็นคนที่ใครขัดใจไม่ได้ ถ้าแม่ไม่ตามใจพ่อก็จะพาลหาเรื่องลูกเต้า ลูก ๆ ก็อยู่ไม่เป็นสุข แม่ก็เลยต้องอดทนทุกอย่างเพื่อให้ลูกอยู่ดีมีสุข”

ประการที่สอง “ภาวะของการต้องพึ่ง พาสามีทางเศรษฐกิจ”

ประการที่สาม ภาวะอดทนในการใช้ชีวิตคู่ บนความเชื่อ “ดังคำกล่าวของยายเนียรคือ “. . .แม่ตัดสินใจมาใช้ชีวิตกะพ่อแล้ว จะต้องไปให้รอดอย่าให้ใครมาดูถูก เพราะเคยมีคนสบประมาทแม่มาแล้วว่า พ่อไม่เอาจริงหรือ ไม่นานก็โดนทิ้ง แม่ก็ไม่อยากให้ใครมาดูถูกได้. . .”

4.2 การเผชิญแรงกดดันทางวัยเมื่อก้าวเข้าสู่การเป็นหญิงสูงวัย

เมื่อเริ่มเข้าสู่วัยสูงอายุ ยายเนียรเริ่มมีปัญหาด้านสุขภาพ กล่าวคือ จากการทำงานหนักมาตลอดชีวิต ทำให้กระดูกสันหลังมีปัญหา ตอนนั้นยายเนียรมีอายุประมาณ 50 ปี

. . . ช่วงหลังที่ตอนจะเลิกขายของ จะมีปัญหาเรื่องสุขภาพอาจจะเป็นเพราะว่าต้องทำงานหนักมาตลอดเลยมีปัญหาเรื่องกระดูกสันหลังมันยุบไปข้อหนึ่ง หมอกก็ให้เลิกทำงาน บอกว่าถ้ายังไม่หยุดมันก็จะเพิ่มชิ้นเรื่อย ตอนนั้นใจก็คิดว่าถ้าเรายังทำงานอยู่อีกเกิดเป็นอะไรขึ้นมา ก็เป็นภาระให้กับลูก ๆ ก็เลยตัดสินใจเลิกค้าขาย ตอนนั้นอายุประมาณ 50 ตอนนั้นก็คิดว่าลูก ๆ ก็ทำงานเป็นฝั่งเป็นฝาทั้งหมดแล้วเราเองก็พอมีเงินเก็บอยู่บ้าง แล้วตัวเองก็ไม่ใช้คนฟุ่มเฟือย น่าจะพออยู่ได้โดยไม่เป็นภาระลูกหลาน ก็เลยตัดสินใจเลิกทำงาน

ซึ่งจากปัญหาสุขภาพเกี่ยวกับกระดูกสันหลังนี้ ทำให้ยายเนียรต้องพึ่งพาคนอื่นมากขึ้น จากที่เคยยกของ หรือทำกิจกรรมอื่น ๆ ด้วยตนเองก็ทำไม่ได้ ซึ่งปัญหาที่รุมเร้านี้ ค่อนข้างจะสร้างความหนักใจในเรื่องของการประกอบอาชีพ ยายเนียรจึงตัดสินใจเลิกทำงาน ในความรู้สึกของยายเนียรเองแม้จะไม่คิดว่าตัวเองจะกลายเป็นภาระของลูก ๆ ก็เพราะยายเนียรเองพอมีเงินเก็บจากการขายบ้าน และเงินที่ทำมาหากินมาตลอดชีวิต แต่เล็ก ๆ ยายเนียรก็มีความคิดว่าผู้สูงอายุ เป็นภาระของครอบครัวหากต้องพึ่งพาลูกหลาน ยายเนียรไตร่ตรองอย่างถ่วงถ่วงก่อนที่จะเลิกทำงาน ว่าตนเองมีความมั่นคงทางเศรษฐกิจและไม่ต้องเป็นภาระของคนในครอบครัว

“แม่อีกไม่เคยทำตัวแบบคนแก่คนอื่น ที่วัน ๆ นั่งบ่นลูกหลาน แม่อีกยังทำอะไรไปเท่าที่จะทำได้ แม่มีความสุขที่ได้ทำอาหารให้ลูกหลานกิน เห็นเค้ากินอร่อยแม่อีกชื่นใจ หายเหนื่อย แล้วไม่ได้ทำตัวให้เป็นภาระของลูก ๆ แม่อีกใช้เงินเก็บของแม่ไป”

ความรู้สึกดังกล่าวสะท้อนให้เห็นมุมมองของยายเนียรต่อความเป็นผู้สูงอายุที่มักจะถูกมองเป็น คนแก่ขี้บ่น จู้จี้ จุกจิก และเป็นภาระของคนอื่น มุมมองนี้จึงผลักดันให้ยายเนียรต้องทำตัวเป็นผู้สูงอายุที่แตกต่างเพราะกลัวว่าจะไม่เป็นที่รักของลูกหลาน

ยายเนียรมีทัศนคติต่อสวัสดิการเบี้ยยังชีพของผู้สูงอายุของรัฐบาลที่แตกต่างจาก ป้าม่วยและป้าศรีจันทร์ เพราะยายเนียร มีความเห็นดังนี้

สำหรับแม่อคิดที่ไม่จำเป็นนะ เพราะเราไม่ได้เดือดร้อนอะไร ไม่ใช่ดูถูกเงินนะ เพราะเราก็อพมีเงินเก็บ กินใช้ไปวัน ๆ แม่อีกไม่ใช่คนฟุ่มเฟือย สิ่งของอะไรก็มีหมดแล้ว ทุกวันนี้ใช้เงินก็ไปทำบุญ ทำกิจกรรมทางการเมืองบ้าง กินกับลูก แต่สำหรับคนแก่ที่ยากจนไม่มีลูกหลานดูแล แม่อคิดว่ามันไม่พอหรอก เดือนละ 500 นี่มันน้อยเกินไป สำหรับคนที่ลำบาก แม่อคิดว่ามันเป็นการเหวี่ยงแห ที่จริงเค้าน่าจะสำรวจคนที่เดือดร้อนจริง ๆ ควรได้รับการช่วยเหลือให้มากกว่านี้ แล้วเงินที่มาจากเดือนละ 500 แต่ละเดือนแม่ว่าคงเป็นเงินเยอะมาก ควรเอาเงินส่วนนี้ไปทำประโยชน์อย่างอื่นให้แก่บ้านเมืองจะดีกว่า และรัฐควรลงไปดูแลคนที่เค้าลำบากจริง. . .

4.3 การสร้างและพัฒนาพลังชีวิตในการก้าวสู่วัยผู้สูงอายุ

ยายเนียร มีการสร้างพลังชีวิตให้กับตนเอง จนกลายเป็นผู้สูงอายุที่เข้มแข็ง โดยมีสิ่งเติมเต็มพลังชีวิต คือ “ลูกหลาน” “แบบอย่างของพ่อแม่ตนเอง” ดังคำกล่าวที่ว่า

สิ่งสำคัญ เพราะความรักอย่างเดียว ความรักที่มีให้ลูกหลาน แม่อคงได้ตัวอย่างมาจากตาที่ตาเป็นฝ่ายคอยดูแลลูกหลาน ยายเป็นคนทำมาหากิน แม่อคงซึ่มซั่มมาจากทั้งสองฝ่ายทำให้แม่ทำได้ขนาดนี้ เพราะตั้งแต่ลูกพูดรู้เรื่อง แม่อก็ออกทำมาหากินเลี้ยงลูก เลี้ยงหลานไป พ่อก็มีบ้านให้อยู่ มีที่ซุกหัวนอน ทำให้แม่ออดทนมาได้ขนาดนี้ แต่ตั้งแต่เกิดเรื่องครั้งนั้น พ่อก็ไม่เคยทำอีก พ่อก็ดีขึ้นเรื่อย ๆ คงรู้แล้วว่าแม่อจริง